

AVIFAUNA

Podzim 2020 | č.5

JAN HAVLÍČEK:

*Efektivní, levná a elegantní ochrana ptáků
před nárazy do prosklených ploch*

JOSEF CHYTL GERARD GORMAN:

Jak vidí datel černý? A díky čemu?

MARKÉTA ZÝKOVÁ A LUKÁŠ KADAVA:

*Ornitologie ve světle současných
sociálních nepokojů v USA*

JAN STUDECKÝ:

*Mimořádná hnízdní sezóna dravců
a sov v okolí Dobřichova na Kolínsku*

SPOLUPRÁCE HNÍZDÍCÍCH SAMIC POLÁKŮ | AGRESE LYSEK A SLÍPEK K
VLASTNÍM MLÁĎATŮM | „ORNITOSTRETNUTIE“ NA SENIANSKÝCH RYBNÍCÍCH
JAK RODIČOVSKÁ PÉČE OVLIVŇUJE INTELIGENCI KRKAFCOVITÝCH

Milí čtenáři magazínu Avifauna,

ani jsme se nenadáli a máme tu opět podzim. Krásné období plné barev, vůní a mnohdy neznámých hlasů táhnoucích ptáků, ozývajících se snad ze všech koutů. Je to čas oprašování krmítek, čištění budek a pro mnoho z nás jistě i období teskného loučení s přírodou, se kterou se v její plné kráse uvidíme zase až napřesrok.

Letošní podzim by byl takový, jak jej běžně známe, nebýt toho, čím si naše společnost již od počátku roku prochází. Jsou to nezvyklé časy plné změn, nových výzev a zkoušek.

A ve vši té nejistotě, která tak nečekaně vyvstala, pro nás mohou být ptáci a jejich každoroční cykly útěchou, kterou nám žádná omezení ani negativní vývoje vzít nemohou. Ptáci se teď houfně vypravují na svá zimoviště, nedbajíc na zavřené hranice či pravidla karantény. A stejně jako každé ráno vychází slunce, můžeme si být jisti, že se nám na jaře všichni naši opeření soupeřníci zase vrátí, aby nám dělali radost svým zpěvem a pouhou přítomností.

Milí čtenáři, za celou redakci Avifauny vám přeji mnoho zdraví, pevné nervy a jen co to jde i dobrou náladu. Opatrujte se!

Martin Vlk Mrňous
Zakladatel Avifauny

Obsah

Efektivní, levná a elegantní ochrana ptáků před nárazy do prosklených ploch 1

Spolupráce hnízdících samic poláků 5

Mimořádná hnízdní sezóna dravců a sov v okolí Dobřichova na Kolínsku 12

Žak vidí datel černý? A díky čemu? 17

Ornitologie ve světle současných sociálních nepokojů v USA 22

„Ornitostretnutie“ na Senianských rybnících 26

Agrese lysek a slípek k vlastním mláďatům – utajené důvody domácího násilí 38

Žak rodičovská péče ovlivňuje inteligenci krkavcovitých 46

Efektivní, levná a elegantní

OCHRANA PTÁKŮ

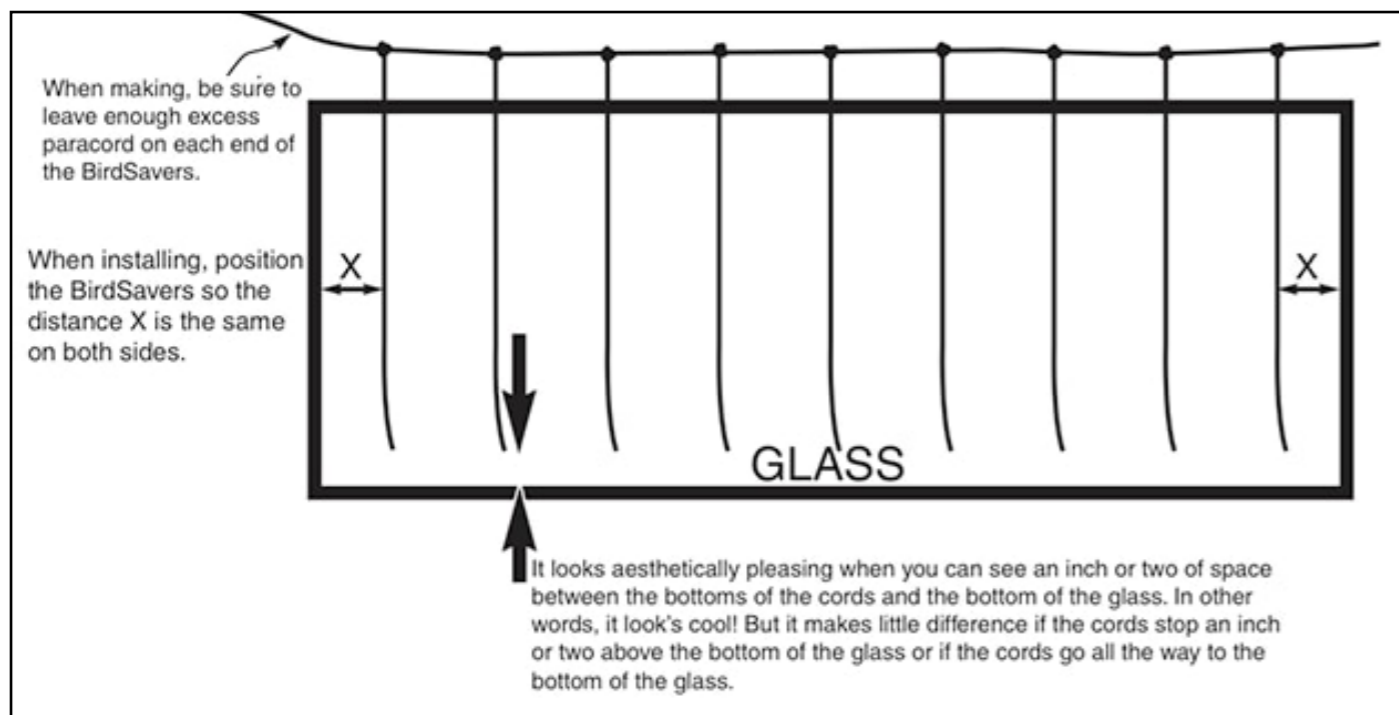
před nárazy do prosklených ploch

Kolize ptáků se skly je aktuální ochrannářské téma, kterému je celosvětově věnována velká pozornost. Podle některých studií je právě ona jednou z hlavních příčin mortality ptáků způsobené lidskou činností (vedle ztrát způsobených chovanými a zdivočelými kočkami, dopravou, zemědělstvím, lovem apod.). Na základě několika provedených studií bylo odhadnuto, že například jen ve Velké Británii uhynie v důsledku nárazů na skleněné plochy okolo 100 milionů jedinců ročně, v Kanadě a USA činí odhady mezi stovkami milionů až jednou miliardou jedinců. Jednotlivé, nejčastěji výškové, budovy mohou mít na svědomí i stovky ptačích životů každý rok. I okna obyčejných rodinných domů, bytů, chat a dalších menších objektů jsou však pro ptáky často smrtící a jistě ne jeden z čtenářů tohoto příspěvku se o tom mohl přesvědčit. Zcela logicky se tedy milovníci a ochránci přírody

a ptactva snaží kolizím ptáků s prosklenými plochami bránit, a to jak prakticky, tak osvětou (například kampaně Global bird rescue, nebo Bezpečné zastávky). Řešení je, s rozdílnými náklady a výsledky, „na trhu“ celá řada. Mezi nejznámější patří polepy siluetami dravců (ty jsou zpravidla neúčinné, protože jsou ve velkém rozestupu a ptáci navíc v siluete predátora, který by je plašil, nepoznávají), či jinými motivy, pískování skla, jeho chemická úprava, sprejování (poměrně účinné, ale většinou nelegální), či instalace sítí apod. Ne všechny tyto úpravy a řešení jsou ale pro majitele a uživatele budov akceptovatelné, například z estetického hlediska, obzvláště jde-li o obytné, kancelářské, či reprezentační budovy. Polepy průhlednými, a tedy méně rušivými, samolepkami odražejícími UV záření pak poměrně rychle ztrácí na účinnosti a je potřeba je za nezanedbatelnou částku pravidelně obměňovat.

Obr. 1: Základní princip Acopian BirdSavers. Obrázek použit se svolením Jeffa Acopiana, www.birdsavers.com.

Možným, a u nás málo známým, řešením, které se nabízí jsou Acopian BirdSavers, neboli také Zenové záclony. Ty pracují na jednoduchém principu, kdy jsou před skleněnou plochou vertikálně zavěšeny šňůry (tzv. parakord, známý též jako padáková šňůra, popř. jiné šňůry podobných rozměrů a vlastností). Výroba a instalace „základního modelu“ je jednoduchá. Odstrížené kusy šňůry (konce je vhodné zatavit, např. zapalovačem) o potřebné délce (přibližně výška okna, ale lze dělat delší, popř. i o několik

cm kratší, což údajně působí estetičtěji) opatříme na horním konci uzlem a navlečeme buď skrz uzel horizontální šňůry, nebo lišty, které poté připevníme na horní okraj okna.

Mezi důležité technické parametry patří barva šňůry, která by měla být tmavá – originální Acopian BirdSavers jsou vyráběny z tmavě zelené (olivové), a tloušťka šňůry – originální jsou z parakordu o průměru 3,175 mm (1/8”), přičemž o něco silnější jistě nebudou na škodu.

Obr. 2: Příklad uchycení horizontální šňůry na okno pomocí přichytky na kabely. Použit lze i nalepovací háčky mezi které se šňůra uváže. Fotografie použita se svolením Jeffa Acopiana, www.birdsavers.com.

Obr. 3: Varianta s náhradou horizontální šňůry plastovým U-profílem. Fotografie použita se svolením Jeffa Acopiana, www.birdsavers.com.

Zásadním parametrem je také mezera mezi vertikálními šňůrami. Podle studie provedené Klemem a Saengerem (Wilson J. Ornithol. 2013, 125 (2): 406–411), kteří mimo jiné potvrdili vysokou efektivitu tohoto způsobu zabezpečení skel, nebyl významný rozdíl mezi pokusy se zavěšením šňůr 10,8 cm (4 1/8”) a 8,9 cm (3.5”) do sebe, což je vzdálenost doporučená na webu

www.birdsavers.com. Na těchto stránkách je také uveden podrobný návod na výrobu, podobně jako na instruktážním videu níže.

Při umístění před okno se šňůry mohou dotýkat skla, nebo mohou být i v určité vzdálenosti – záleží na technických možnostech. Mnoho potenciálních uživatelů napadne otázka, zda

Obr. 4: Instalované Acopian BirdSavers s využitím plastového U-profilu. Vedle přivrtání lze lištu i přilepit pomocí oboustranné lepenky. Fotografie použita se svolením Jeffu Acopiana, www.birdsavers.com.

není potřeba šňůry přidělat na i spodním konci. To podle autorů řešení závisí jen na nás. Volně visící šňůry se mohou pohupovat ve větru, což řada uživatelů vnímá jako uklidňující (od toho také přezdívka „zenové závěsy“) a efektivitu zařízení to nesnižuje. Pokud hrozí zamotání, lze šňůry vzájemně provázat několik cm (na webu Acopian BirdSavers je doporučeno cca 8 cm) nad spodním koncem pomocí rybářské šňůry. V případě potřeby ji lze zafixovat do stran, čímž dojde k zabránění pohupování ve větru. Podle autorů je řešení Acopian vhodné jak pro malá okna, např. se zavěšením jen tří vertikálních šňůr, tak pro okna s více než 50 vertikálními šňůrami a o výšce několika metrů (příklad instalace na prosklené průčelí budovy je v odkazech níže).

Zde nabízené řešení je tedy jednou z opravdu účinných (jak bylo potvrzeno ve výše uvedené studii i zkušenostmi uživatelů v USA), poměrně levných (parakord o průměru 3,5–4 mm stojí

obvykle okolo 5–10 Kč/m, i ostatní potřeby jsou v podstatě korunovými položkami), dostupných (materiál lze sehnat téměř v každém železářství, domácích potřebách či objednat na internetu) a trvanlivých (vydrží minimálně několik let) alternativ, jak bránit ptáky před nárazy do skleněných ploch.

Další informace, podrobné návody a nejčastější dotazy lze nalézt na stránkách www.birdsavers.com. Jako inspirace a návod mohou sloužit také videa, která najdete na [YouTube kanálu projektu BirdSavers](https://www.youtube.com/channel/UC...). V případě, že se pro tento způsob ochrany ptáků rozhodnete, ocení autoři zpětnou vazbu – poznatky a názory a popř. i fotografie pošlete na e-mail janhavlicek.cz@gmail.com, poté budou zaslány také autorovi Acopian BirdSaver Jeffu Acopianovi.

Jan Havlíček

KBD ZF JU v Českých Budějovicích

SPO LUPRÁCE

hnízdících samic poláků

Polák velký a chocholačka, naše nejhojnější potápivé kachny, běžně hnízdí ve všech rybníkatých oblastech. Na většině lokalit však mají omezené potravní možnosti a jejich hnízdní hustota zůstává poměrně nízká. Ale v několika málo přírodních rezervacích, zejména na jihu Čech a Moravy, vznikají překvapivě velká uskupení desítek hnízdících párů. Pak se rozvíjí podivuhodný propletenec vztahů, ve kterém některé kachní rodinky udržují nečekaně důvěrné vztahy. A dokonce si půjčují mláďata! Ale popořádku. Všechno začíná na jaře...

Podceňovaný kačer

Kachní samice hnízdící na jednom rybníku se navzájem znají. Jejich vztahy jsou dlouhodobé a pocházejí už z jarního hejna, sestávajícího z mnoha tokajících párů. V takovém hejnu probíhají četné hádky a „přesilovky“ mezi již utvořenými páry. Spárovaný samec prohání konkurenty i jejich partnerky a snaží se pro svou družku získat co nejlepší sociální postavení. Pro kachny je tato pomoc klíčová k pozdějšímu

hnízdění. V době toku funguje pár jako sehraná společenská jednotka, a jeho dominance závisí právě na samci. Samice se drží zpátky a nechávají své partnery „vystupovat“ na veřejných konfliktech. Záleží tedy na kačerech, jaký profil svým družkám vytvoří.

Dominance partnera dokonce výrazně ovlivňuje životní úroveň samičky. Například umís-

tění hnízda. Páry poláků se každý večer scházejí u vybraných hnízdišť (zejména ostrovů), kde podnikají jakýsi „rozstřel“. Samci intenzivně tokají, už ne proto, aby zaujali partnerky, ale předvádí svou sílu a sebevědomí okolním pářím. Nejvýše postavení alfa samci pak odvádí své družky do těch nejlepších úkrytů, které pak hlídají před konkurencí. Každou kachnu z blízkého okolí vyhání, dokonce i ptáky jiných druhů. Obzvláště kačirci chocholaček jsou v tomhle velmi důslední a agresivně útočí i na větší kachny divoké a zrzohlávky. Méně dominantní

páry pak musí o zbylá místa soupeřit. Samci na sebe dál výhrůžně tokají, a když to nepomůže, nezřídka se i porvou. Jejich partnerky všechno pouze sledují.

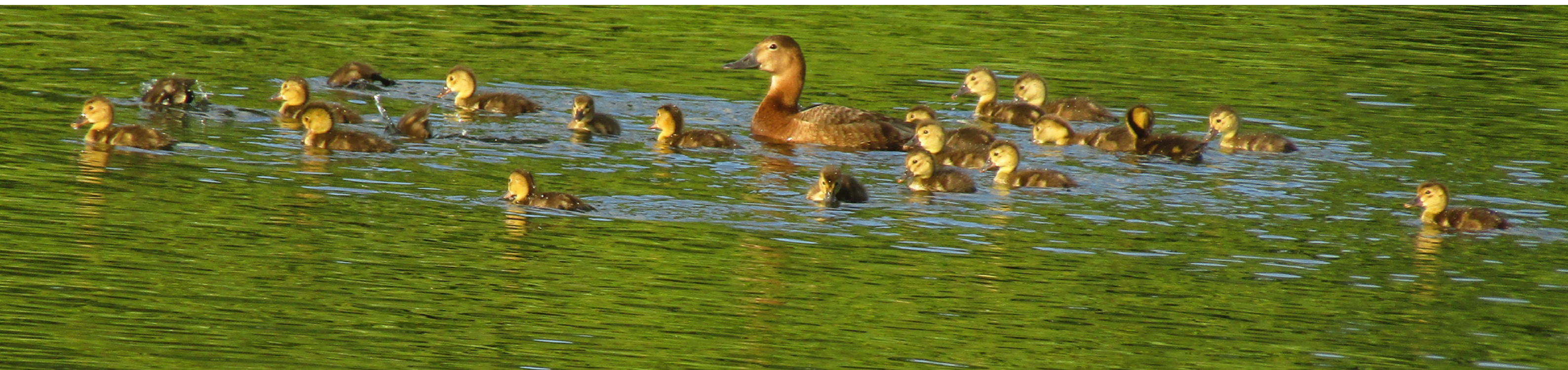
Začátkem léta se páry rozpadají, samci hromadně odlétnou pelichat a samice usednou na snůšky. V následném období inkubace nastává na hnízdišti klid. Ale jakmile se ochmýřené kuličky vybatolí z hnízda, jejich maminky se znovu potkávají...

konkurencí- vyhání jiné rodinky i osamocené ptáky, kteří se pokouší např. „krást“ potravu. Takové společenské uspořádání je logické. Upřednostňuje rodinky s nejvíce mláďaty, kterým je pak zajištěna privátní výživa a bezpečí. A paradoxně to může být výhodné i pro odstrkované, „méně plodné“ kachny. Mnoho samic totiž přidává svá vajíčka do sousedních hnízd, a padne-li jejich vlastní hnízdo za oběť predátorům, mají v záloze určitý „podíl“ mláďat v pěstounské péči. Pak vlastně zdánlivě bezdětná (a tudíž submisivní) kachna může vyklízet pro-

stor vlastním dětem, které (spolu s nevlastními sourozenci) vychovává dominantní susedka. Ta je nakonec dominantní právě proto, že její snůška byla „obohacena“ o parazitická vejce.

Pohlídáš mi děti?

Svěřit své potomstvo do péče jiné samice je pro kachny natolik lákavé, že v této aktivitě pokračují i po vylíhnutí mladých. Zkrátka půjčují (či dokonce dávají) susedkám svá káčátka!

Čím víc dětí, tím víc bodů

Navhodných rybnících s velkým množstvím rodinek dochází k častým střetnutím mezi samičkami s mláďaty. Utváří se mezi nimi nový společenský žebříček, tentokrát bez samců. Kačer už kachně nijak nepomůže a ona si musí svou pozici (potažmo pozici pro své mladé) vydobýt sama. Pochopitelně mají výhodu přirozeně dravé a sebevědomé dámy, ale to není nejdůležitější. Ve společenství kachních matek je klíčové množství dětí. Čím větší zástup káčátek, tím

lepší postavení získá jejich opatrovnice. Nejlépe jsou na tom „supermámy“ vodící okolo patnácti mláďat, následuje střední třída běžných samic se třemi až deseti mladými, o něco hůře postavené jsou matky jedináček a dvojčat. Zcela na okraji společnosti pak zůstávají bezdětné samice. Tato hierarchie má výrazný vliv na životní úroveň. Nejvýše postavené samice vodí káčátka na nejlepší krmiště a nejbezpečnější odpočívadla, a tato místa pak aktivně chrání před

Většina samic však takové „hlídání“ využívá jen na chvíli. Odevzdá děti do „školky“ a odlétá. Počíná si přitom stejně, jako během pauzy v inkubaci vajec- proletí se kolem rybníka, co nejrychleji se nakrmí, vykoupe a tradá zpět. Jakmile se vrátí, vyhledá svoji „chůvu“ a vyzvedne si u ní své mladé.

Předání káčátek je samo o sobě zajímavý rituál. Maminka vede děti do blízkosti sousední rodiny. Pronikne s nimi do její „osobní zóny“ a nechá mláďata, aby se volně smíchala do

jednoho hejna. A zatímco káčátka se společně krmí, jejich matky se kontaktují hlasitým, drnčivým voláním. Matka půjčených káčátek chvíli napjatě sleduje, jak se chůva k jejím dětem zachová, jestli je přijímá, neodhání atd. Pokud je vše v pořádku, opatrně se vzdálí a odlétá. Asi za 5-20 minut se pak většinou vrací, aby si děti vyzvedla. Přistane vedle chůvy a svolává je.

Je velmi pravděpodobné, že takové dvě matky se navzájem znají. Pakliže jedna druhé svěří svá mláďata (a ona je přijme), musejí si věřit. Prá-

vě proto je zmíněné chování poměrně vzácné. Mnohem častěji jsou vidět dvojice samic, společně hlídající smíšenou rodinku. Takové spojení může trvat několik minut i hodin. Obě matky z tohoto vztahu čerpají výhody. Zatímco jedna hlídá, druhá může polevit v pozornosti, vykoupat se nebo nakrmit. Opakovaně jsem pozoroval, jak samička chocholačky dlouhé hodiny strnule hlídala své mladé, pak se spojila s jinou rodinkou- a najednou se začala čile potápět, zatímco sousedka převzala hlídku na hladině!

Zvláštní je, že v těchto dvojicích bývá často jedna ze samic nehnízdící. Osamělá kachna bez mláďat se připojí k rodince a pomáhá matce hlídat a vodit mladé. Proč to dělá? Možností je

Vezmi si je zpátky!

Ne vždy ale setkání kachních matek probíhá hladce. Některé temperamentnější samice odmítají hlídat susedovic děti a svůj názor dávají silně najevo. S otevřeným zobákem honí samozvanou susedku a útočí i na její bezbranná, čerstvě vylíhnutá mláďata.

několik. Jednak může mít v hnízdě susedky „tajně“ vylíhlá vlastní mláďata z podstrčených vajíček (zatímco o své hnízdo přišla), a přichází se za nimi podívat. Nebo je možné, že je s matkou káčátek nějak příbuzná (matka, dcera, sestra?) a nemá-li vlastní potomstvo, pomáhá alespoň vychovat „geneticky blízká“ mláďata. A třetí, možná trochu „nevědecké“ vysvětlení zní následovně: bezdětné samici je zkrátka smutno. V době hnízdění se hejna rozpadají, kačeři odlétají a většina kachen vodí mláďata. A kachna, která přišla o hnízdo a dívá se na okolní spokojené rodinky, se musí cítit osaměle. Svůj smutek může zmírnit právě tím, že se „skamarádí“ se susední rodinkou a bude se těšit z přítomnosti roztomilých káčátek. A pokud letos zanášela, možná je některé i její...

Zajímavý je výrazný rozdíl v přístupu jednotlivých samic. Zatímco některé přijmou téměř jakékoliv zatoulané mládě, jiné se striktně drží toho, co se jim vylíhlo- a o nějakém hlídání nechtějí ani slyšet. Většina průměrných matek je

však za určitých okolností ochotná k výměně nebo alespoň společné péči.

Zatímco při společné péči si kachna své „spojence“ vybírá podle vzájemných sympatií, chůvu, které svěří děti (a pak odletí), posuzuje podle původního počtu jejích mláďat. Jsou to právě ony dominantní „supermámy“, kterým ostatní samice nejraději půjčují káčátka. Velký počet mláďat je pro ně zárukou, že jejich matka je zodpovědná a zkušená. Když dokázala vyseďet a uhlídat celou školku, pět dalších kuliček

Čí je to mládě?

Jak jsem zmínil výše, samice poláků často zanáší vejce do cizích hnízd. A na lokalitách s vysokou hustotou hnízdních samic (zejména na ostrůvcích) je pak velké množství snůšek parazitováno susedkami. V extrémních případech se dá mluvit o volné kolonii, ve které nikdo přesně neví, kde má kolik dětí. Pro každou matku je tedy výhodné udržovat s ostatními rodinkami dobré vztahy a navzájem si pomáhat. To by také mohlo vysvětlovat, proč se některé

zvládne také. Navíc v početném hejnu jsou káčátka přirozeně ve větším bezpečí. Proto bývá největší rodinka na rybníku cíleně využívána několika samicemi, které tam vodí své děti jako do školky. Tím se zároveň posiluje společenský status supermámy (když se ukazuje s ještě více mláďaty), takže ona se tomu většinou nebrání. Avšak i mezi supermatkami se občas najde nějaká, která hlídání odmítá, a pak dochází k četným konfliktům. Ostatní samice jsou totiž početnou rodinkou natolik přitahovány, že se do ní neustále pokouší podstrčit své mladé.

samice odmítají rodičovské spolupráce účastnit. Pokud totiž kachna ví, že tuto sezónu nikdy nezanášela (a když si třeba rákosník spočítá svá vejce, tak proč by to nemohla vědět...), nemá důvod starat se o cizí rodinky. Je si jistá, že všechny své potomky má pod kontrolou.

Kachny tedy vlastně řeší nikdy nekončící dilema. Pokud přidají část svých vajec k susedce, mají jakousi „rozmnožovací pojistku“- i když

jejich hnízdo vykrade predátor, pořád se některé děti zdárně vylíhnou jinde. Na druhou stranu je pak „kachní kukačka“ v nejistotě, a zůstává zavázána svému okolí- nikdy neví, kde běhá její potomstvo.

Pokud naopak všechna vejce poctivě snese „doma“, není pojištěná a riskuje totální ztrátu

celé snůšky. Tím může promarnit celou jednu sezónu. Sice se nejspíš pokusí založit náhradní hnízdo, ale „tatínci“ rychle odlétají pelichat a pak už jaksi není s kým... Ale když se jí podaří vysedět svoji kompletní snůšku, má vyhráno. Všechna káčátka má plně pod kontrolou a může se jim plně věnovat, bez ohledu na ostatní rodinky.

Co na to káčátko?

Jedna věc tady neseď. Podle obecně uznávané definice imprintingu by se kachní mládě od své matky vůbec nesmělo vzdálit. Jeho fixace na ni (jakožto prvního tvora, viděného po vylíhnutí) by mu v tom zabránila. Skutečnost je ale zjevně odlišná. Káčata poláků nemají žádný problém pendlovat mezi svou a sousední rodinkou. Dokonce tato setkání občas sama vyhledávají a „utíkají“ k sousedce. Těžko říci proč, ale pravděpodobně je motivují nové sociální interakce (zkrátka možnost poznat jiná mláďata) a také přirozený pud sdružování do hejn (ve kterých je bezpečněji).

Imprinting malých poláků je tedy značně flexibilní. Na místech s vysokou koncentrací rodinek

nedělá mláďatům problém oddělit se od matky a vyrazit „na návštěvu“. Vyčerpaná samička si alespoň může na chvíli odpočinout, a proto takové chování sama záměrně podporuje. Káčátka, která jsou na ni příliš silně vázaná, prostě klove a odhání tak dlouho, dokud neodplují „do školky“. Zjevně se snaží útokem potlačit jejich imprinting, který (při velkém množství okolních rodinek a hlídajících samic) ztrácí původní význam. Některá káčátka mohou být ze začátku velice hysterická, úzkostně pípají a odmítají se matky vzdát. Nakonec to ale pochopí všechna. Matka se pro ně také většinou brzy vrátí.

A já děti nechtěla!

Celou situaci ještě komplikuje malé procento „krkavčích matek“, které svá mláďata skutečně opouští. Útočí na ně (mnohem intenzivněji, než je „normálu“), odlétají od nich a už se nevrací. Taková mláďata se stávají osamělými dětmi ulice a na vlastní pěst se toulají po rybníku (někdy zůstávají v sourozenské skupině, jindy se

Na závěr...

Popisované chování na většině (byť dobrých) mokřadních lokalit nejspíš nevidíte. Pravděpodobně jde o adaptace vyvolané extrémní hustotou hnízdících samic. Moje opakovaná pozorování hnízdní spolupráce kachních matek pochází z let 2019 a 2020 na jihočeské Nadějské soustavě a jihomoravské soustavě Mutěnických rybníků. Tam právě dochází k abnormální koncentraci rodinek obou našich poláků a matky s mláďaty se volky nevolky potkávají téměř na každém kroku. Pak se mezi nimi snadno vytváří různá spojení. Není vyloučené, že za určitých podmínek by se podobně chovaly i jiné druhy kachen. Zcela výjimečně jsem totiž ná-

rozeběhnou do všech směrů). Jejich šance na přežití výrazně stoupá, podaří-li se jim připojit k nějaké cizí rodince. Nejlépe k místní supermámě. V početné školce se mají nakonec ještě lépe, než v původní rodince. I opuštěné káčátko může v určité fázi přežít a úspěšně vyrůst, ale je pochopitelně mnohem snazší kořistí.

znaky hlídání a společné péče pozoroval u zrohlováky rudozobé a kachny divoké.

Občas se i jinde ve světě objevují případy slučování kachních rodinek či dokonce adopce mláďat, krom poláků třeba u morčáka velkého. Možná je to častější, než si myslíme. Každopádně, až začátkem léta půjdete kolem vody, mějte oči na stopkách. Nikdy nevíte, jaké překvapení vás čeká za vysokým rákosím. S trochou štěstí se pozorování kachen s mláďaty může zvrtnout v dlouhý, napínavý seriál. Tak co, jak to dopadne? :-)

Text a foto: David Říha

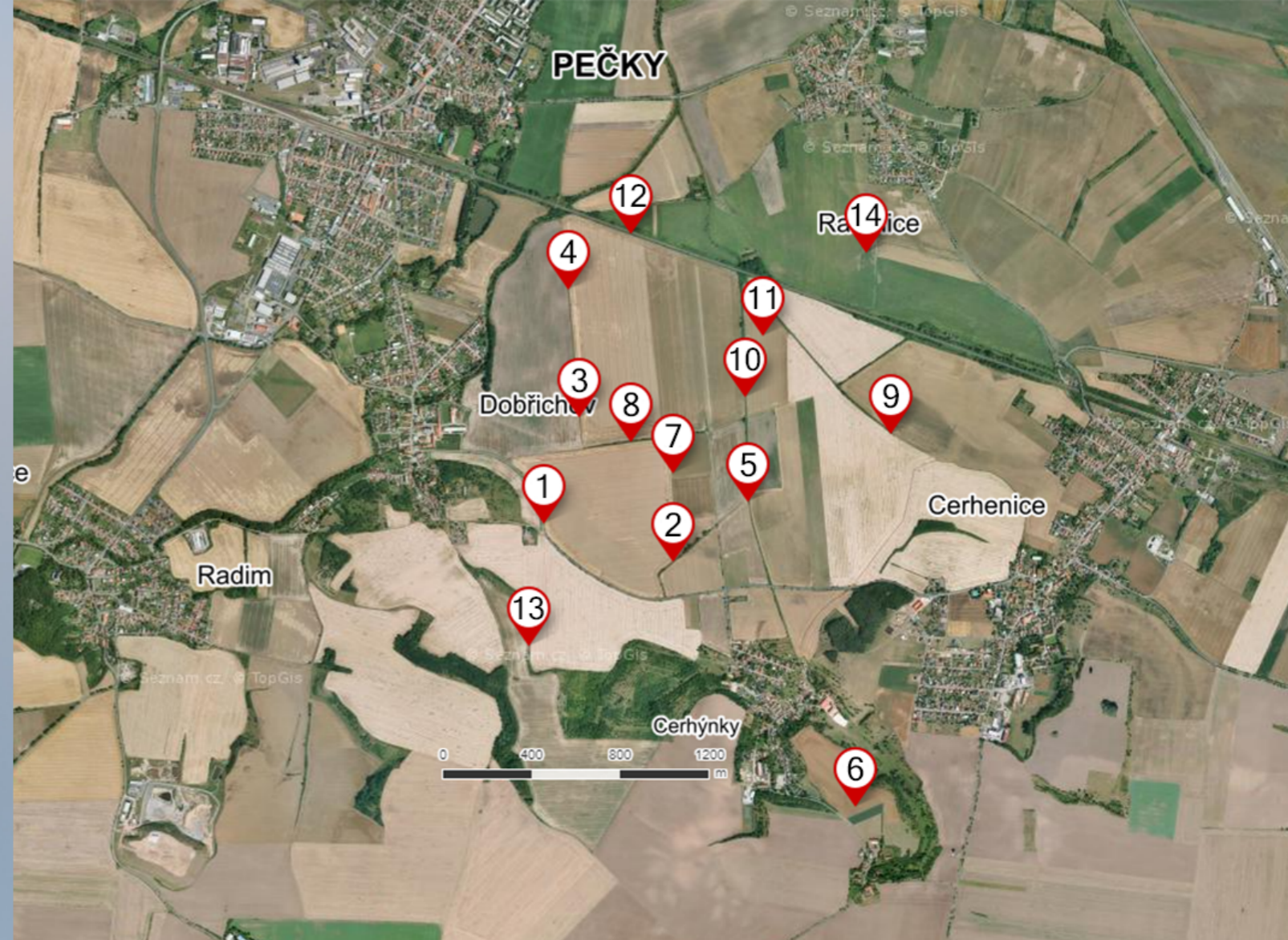

MIMOŘÁDNÁ HNÍZDNÍ SEZÓNA

dravců a sov v okolí Dobřichova na Kolínsku

Na začátku dubna 2020 jsem za jedné klidné jasné noci zaslechl ze zahrady hlas tokajícího samce kalouse pustovky (*Asio flammeus*). Vstřebání tohoto zjištění nějakou dobu trvalo, ale za pár minut jsem uvěřil, že se mi to opravdu nezdá, a vydal se situaci do polí za vesnici prozkoumat. A tak se v nejbližších dnech podařilo objevit bezprecedentní koncentraci tokajících pustovek na velmi malém území středních Čech na Kolínsku.

Můj den na konci první dubnové dekády typicky začínal až okolo poledne, kdy jsem se probudil po nočním monitoringu. Aktivita pustovek začínala nejdříve po páté hodině odpolední a tou dobou už jsem čekal připravený na lokalitě, kde se nad lesknoucími se listy nekonečných

ozimů a drobným oparem vznesly elegantní siluety lovcích a tokajících sov, stále více zlatnoucí v zapadajícím slunci. Aktivita pak vrcholila většinou v těch nejposlednějších minutách slunečního svitu, kdy se všichni samci odlepili od země a začali kroužit ve výšce a tokat, zatímco nad ozim vzlétly mnohem tmavší samice. Tou dobou jsem buď zaujal pozici s co největším rozhledem, abych zahlédl co nejvíce samců z jednoho místa, nebo jsem se snažil zamaskovat ve větší blízkosti některého z párů, sledovat jeho chování a odhadnout fázi hnízdění. Po setmění jsem pak zkoušel pátrat v širším okolí po dalších hnízděných lokalitách tohoto druhu. Pátrání bylo ale překvapivě téměř bezvýsledné, a to nejen v dubnu, ale po celou hnízděnou sezonu. Celkem se podařilo určit 14 teritorií, z nichž 11 se nacházelo na malé polní lokalitě mezi Do-

Obr. 1: Rozmístění tokajících samců kalouse pustovky na začátku hnízděné sezony, číslování podle pořadí nálezu.

břichovem a Cerhenicemi. Naprostá většina samců obsadila ozimou pšenici, celkem ve třech případech (5, 6 a 13) se ale jednalo i o řepku olejku. Stanovení přesného počtu samců trvalo několik týdnů a v prvotních fázích bylo poměrně obtížné rozlišit jednotlivé okrsky. Při sčítání významně pomohly četné konflikty na hranicích teritorií, ale také například variabilní hlasový projev, kdy někteří samci (především 13) houkali zpravidla výrazně rychleji a vyšším hlasem. Je velmi pravděpodobné, že pozornosti unikla ještě další teritoria, která neúspěšně opustili již během dubna. Tomu nasvědčuje například pozorování 6. samce, který 12. dubna intenzivně obhajoval poměrně malé teritorium na kopci 1,5 km od nejbližšího souseda

a tedy nejdál od jádrové lokality, ale při žádné z dalších kontrol už zaznamenán nebyl.

Nakonec se podařilo zjistit 10 prokázaných, 2 pravděpodobná a 2 možná hnízdění. 10 hnízd bylo s přesností na desítky metrů zaměřeno a 5 z nich přímo dohledáno. A protože byla početnost hrabošů opravdu hodně vysoká, nezůstalo jen u pustovek. Na lokalitě zahnízdily také tři páry motáka lužního (*Circus pygargus*), minimálně 6 párů motáka pochopa (*Circus aeruginosus*) a dlouhou dobu zde tokal i mladý samec motáka pilicha (*Circus cyaneus*). Konečně mimořádné pozorování dvou mladých tokajících samců a jedné samice motáka stepního (*Circus macrourus*) vyústilo v první vyhnízdění toho-

Obr. 2: 2K samice motáka stepního na hnízdě

to druhu na území České republiky. Mladý pár zde začátkem května zahrnul v řepkovém poli a i přes nepřízeň počasí a vysoké riziko predace v první polovině července úspěšně vyvedl tři mláďata.

Jaká byla hnízdní úspěšnost?

Všechna přímo dohledaná hnízda byla úspěšná, jinde však byla zaznamenána i předčasná ukončení hnízdění. Z 10 prokázaných hnízdění kalouse pustovky bylo 7 úspěšných, tedy 70%. U páru č. 9 byla nejpravděpodobnějším důvodem rychlého konce polní louže, která vznikla okolo 22. května v místě hnízda a mimo to zničila rozsáhlý porost pšenice okolo. Pár č. 4 byl pozorován naposledy 14. května, kdy podle chování již došlo k líhnutí mláďat. Hnízdo

se nacházelo poměrně blízko k okraji pole pro možnou a zřejmě pravděpodobnější predaci a zároveň také blízko k železnici, kde mohl být některý z rodičů sražen vlakem. Poslední neúspěšný pár č. 5 byl jedním z mála, které zahrnul v řepce. Na tomto poměrně malém poli byl pozorován v mimořádných počtech potkan (*Rattus norvegicus*) a predace se zdá být tou nejpravděpodobnější možností, stejně jako u velmi blízkého hnízda motáka pochopa.

Moták pochop vyhníždil úspěšně jen v 50% případech, tedy v počtu tří párů. Všechna neúspěšná hnízda se nacházela v řepce a příčinou neúspěchu mohla být predace stejně jako nepřízeň počasí. Úspěšnější byly páry v rákosí u melioračních kanálů s minimálně pěti vyvedenými mláďaty od každého z nich, zatímco hnízdo č. 2 v pšenici opustilo pouze jediné mládě.

U motáka lužního vyhníždily dva ze tří párů. Jedno zmařené hnízdění padlo za oběť nepříznivému počasí, kdy ještě před dohledáním hnízda došlo k popadání porostu pšenice vlivem prudkého přivalového deště a větru. Co se s hnízdem dělo dál není jasné, ale oba rodiče lokalitu ve velmi krátké době opustili.

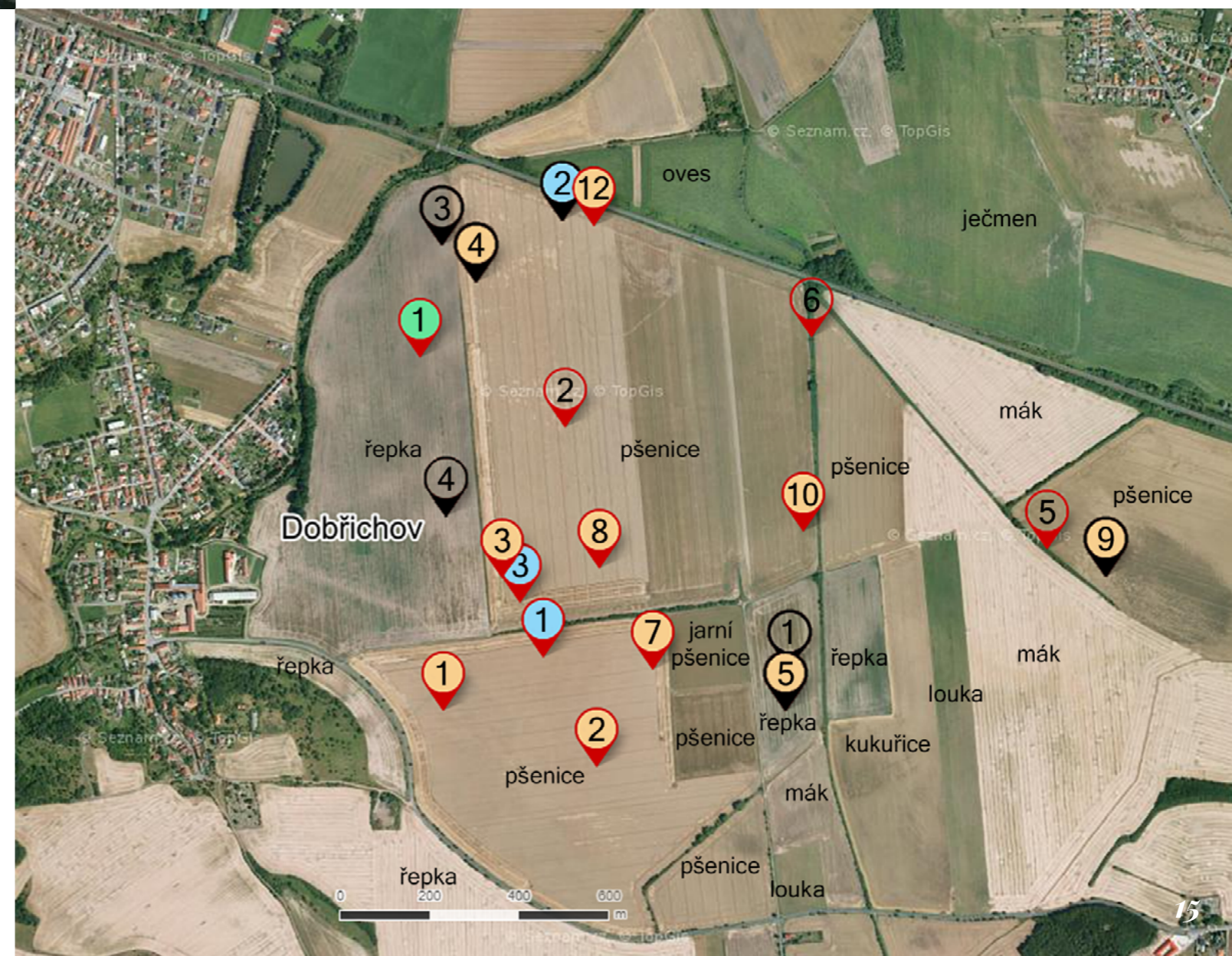
Dravci a sovy jako atrakce pro veřejnost

Období plošné karantény bylo po celý začátek jara typické mimořádným pohybem lidí ve volné krajině. Nejinak tomu bylo i na této lokalitě, která je poměrně dobře dostupná z okolních

obcí. To představovalo nezanedbatelné riziko pro ptáky v nejcitlivějším období hnízdění, kdy probíhalo hromadně zakládání snůšek. Menším problémem byli chodci a cyklisté na okrajích polí, větším hledači kovů, majitelé modelů letadel a především enormně časté pobíhání psů včetně jejich tréninku přímo v polích.

Hnízdiště bylo ihned po objevu zveřejněno a návštěvnost lokality předčila veškerá očekávání. Pozorovatelé byli situováni na první polní cestu, odbočující po příjezdu od Dobříchova do polí. Tudy procházela do té doby nic netušící veřejnost do těch nejvíce inkriminovaných míst. Po dlouhou dobu nenastal jediný večer,

Obr. 2: Rozmístění hnízd na lokalitě. Běžová výplň kalous pustovka, průhledná moták pochop, modrá moták lužní a zelená moták stepní. Černými body jsou označena neúspěšná hnízdění.

kdy by na pozorovacím místě nestálo alespoň jedno auto. Naopak několikrát při počtu až 8 aut docházelo místo na parkování. Všem, kteří pomohli s upozorňováním veřejnosti na citlivost lokality, patří velký dík. Od třetí dubnové dekády již nebyl na lokalitě pozorován žádný pohyb lidí v poli. Za celou hnízdní sezonu lokalita hostila okolo 180 návštěv celkem 120 pozorovatelů.

Ze strany birderské veřejnosti bylo ohleduplné chování pravidlem i bez doporučení, jak se na

lokalitě chovat. Po atakování stovky návštěv ale samozřejmě významně vzrostlo riziko výskytu nezkušeného pozorovatele nebo fotografa, který by se mohl snažit o co nejlepší fotku přes všechny zábrany. Díky téměř neustálému dohledu nad lokalitou však problém nenastal a celkem čtyři osoby byly hned v terénu po překročení bezpečné vzdálenosti na riziko rušení ptáků upozorněny.

Text a foto: Jan Studecký

Bude moták stepní pravidelně hnízdit v západní Evropě?

V roce 2017 byl zjištěn první hnízdící pár motáků stepních (Circus macrourus) v Nizozemsku. Jednalo se o první známé hnízdění tohoto druhu v západní Evropě a také první případ hnízdění v zemědělské oblasti. Pár tehdy úspěšně vyvedl čtyři mláďata v pšeničném poli u Groningenu. V roce 2018 ornitologové zaznamenali další pokus o hnízdění, tatáž samice motáka stepního se tentokrát spárovala se samcem motáka lužního (Circus pygargus). V roce 2019 byl opět nalezen pár motáků stepních a jejich příběh v Nizozemí pokračuje. Začátkem června na hnízdě ochránáři sečetli šest mláďat! Takto vysoký počet mláďat je možný pouze v letech s dostatkem kořisti. Všechna šest mláďat bylo 19. června 2019 okroužkováno a začátkem července byla všechna úspěšně vyvedena. V sezóně 2019 přišla zajímavá zpráva z jižní Evropy. Nizozemský moták stepní, který byl označen individuálním odečitatelným kroužkem C3 byl nalezen jako hnízdící ve Španělsku. Pro Španělsko je tento nález prvním prokázaným hnízděním motáků stepních. Zdejší pár španělských motáků vyvedl jedno mládě. Z minulých let je znám hnízdící pár v roce 2017 ve Finsku poblíž Oulu. Další populace se nacházejí ve stepích východní Evropy a Asie.

JAK VIDÍ datel černý? A díky čemu?

Maďarsko, červen 2014. Foto: Zdeněk Macháček

Gerard Gorman ve svém článku z roku 2011 popisuje řadu detailních pozorování datla černého (*Dryocopus martius*), u kterého ho překvapil tvar jejich zorničky. Ten většinou nebyl kruhovitý, ale měl tvar hrušky směřující užší částí dopředu, k zobáku. Nakonec vyšlo najevo, že nejde o tvar zorničky (ta má opravdu kruhovitý tvar), ale že je překryta souvislými tmavými skvrnami na duhovce tvořícími zmíněný tvar hrušky. Gerard se tomuto zajímavému jevu začal věnovat podrobněji, zkontroloval přes 100 fotografií datla černého, zmíněný útvar zjistil zhruba u 85% jedinců, a to nezávisle na stáří, pohlaví, populaci nebo určitém regionu. Řadu

fotografií získal Gerard od jiných dvou druhů datlů, a zatímco se tato skvrna vyskytla velmi vzácně u datla indomalajského (*Dryocopus javanensis*), tak ani v jednom případě nebyla nalezena u datla chocholatého (*D. pileatus*). Nejasný zůstává zatím význam této skvrny, která navíc nebyla v tom rozsahu zjištěna u žádného jiného datla. Jasně je, že nejde o žádné postižení duhovky. Početný výskyt u velkého počtu zkoumaných jedinců datla černého naznačuje, že by mohlo jít o nějakou formu zvýhodnění jedince (přesnější vidění?), která byla takto postupně vyselektována. Výskyt dvou forem (tvarů) duhovky u téže populace může ukazovat na výskyt polymorfismu, který je dědičný – a bylo

Prerov, květen 2020. Foto: Josef Chytil

by hodně zajímavé zjistit, jestli tomu tak skutečně je. Vlastní funkce tohoto jevu je ale stále nejasná. V komentáři (G. Martin) k článku byl vysloven názor, že se zřejmě buď jednat o určitou formu vykazování „fitness“, tedy celkového stavu jedince, možná i o možnost identifikace jedince.

U ústříčníka západního (*Haematopus bachmani*) signalizují rozdílné tmavé skvrny na duhovce rozdílná pohlaví, což ovšem jednoznačně není případ datla černého. Možné vysvětlení se objevilo až v poslední době: Gutiérrez-Expósito (2019) vysvětluje podobné nepravidelné černé skvrny na duhovce u perepelů (*Turnix sp.*) jako adaptaci na kontrastní světelné podmínky v hustých travinách a na volném prostranství. U datlů by tato adaptace dávala smysl právě při pohybu ve stromovém patře s kontrastními přechody intenzity světla – tedy forma jakéhosi stínítka?

Na přiložených dvou snímcích datla černého je tento jev patrný u obou jedinců. Velmi rádi uvítáme jakékoliv další snímky datla černého (prosíme přiložit datum a lokalitu) s viditelným detailem oka i případné nápady pokoušející se vysvětlit tento ojedinělý jev u ptáků.

Josef Chytil a Gerard Gorman

Zdroj:

Cramb S. (ed.) 1985: *The birds of the Western Palearctic. Vol. IV. Terns to Woodpeckers. Oxford Univ. Press, Oxford, New York.*

Gorman G. (2011) *Marks on the iris of the Black Woodpecker. British Birds 104: 95–96.*

Gutiérrez-Expósito C. (2019) *Asymmetric iris heterochromia in birds: the dark crescent of buttonquails. Ț. Orn. 160: 281–285.*

Guzzetti B. M., Talbot S. L., Tessler D. F., Gill V. A. & Murphy E. C. (2008) *Secrets in the eyes of Black Oystercatchers: a new sexing technique. Ț. Field Orn. 79: 215–22*

Šumava, duben 2020. Foto: Michal Dobeš

Foto: Dennis Matthey

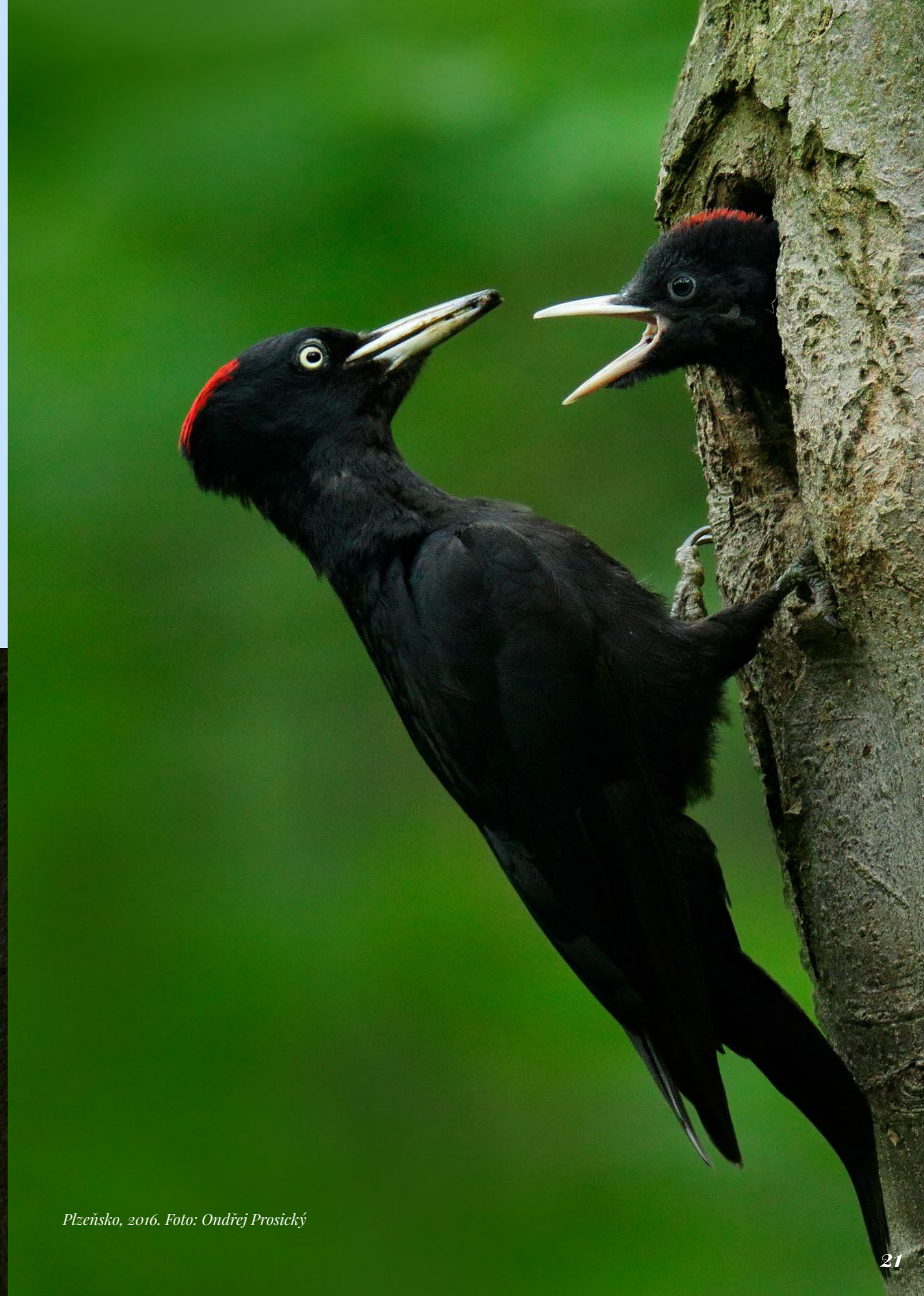
Žlín, květen 2020. Foto: Milan Mrázek

Hostýnské vrchy, září 2019. Foto: Jiří Mezouhlav

Březnice, květen 2018. Foto: Tomáš Fulín

Plzeňsko, 2016. Foto: Ondřej Prosický

Ornitologie ve světle současných socialních

NEPOKOJŮ V USA

Jak moc zasáhnou současné sociální nepokoje v USA, které vypukly po smrti George Floyda v květnu 2020, vědu a ornitologii? Otázkám strukturálního rasismu se na svých webových stránkách věnují prestižní organizace jako Cornell Lab of Ornithology či National Audubon Society. V nově publikované práci v časopise Science spojují vědci úbytek městské biodiverzity se strukturálním rasismem, upozorňují na předsudky v akademickém světě a požadují rovnoprávný přístup. Proniká do exaktní vědy politická ideologie?

Christopher Schell na začátku kariéry městského ekologa studoval vzorce chování kojotů, kteří se potulovali v Chicagu. Záhy zjistil, že předchozí výzkum na toto téma byl omezený. Dosavadní studie se zaměřovaly na kojoty v zámožných částech města North Side a severních předměstích. Ale kojoti se pohybují všude, i v městských částech v South Side, kde v minulosti žili lidé bez hlasovacích práv a kam vědci zřídka zavítají ke studiu psovitých šelem.

„Řada mých akademicky starších kolegů při výzkumu výskytu kojotů ignorovala části města s převážně nízkopříjmovými skupinami obyvatel,“ říká Schell, toho času na fakultě Univerzity Washington v Tacomě, v telefonickém rozhovo-

ru při své odpolední procházce. Tito vědci, pokračuje, činili „široká zobecnění o biologických schématech v městském životním prostředí,“ ačkoliv zvířata z „nízkopříjmových“ oblastí nebyla často do zkoumaného vzorku zahrnuta. Schell, sám černocho, není překvapen, že vědci z exaktně přírodních oborů, kde stále dominuje převážně bělošská populace, mají ve svých pracích slepá místa. Všiml si ale také, že podobné vynechávání čtvrtí, v nich žijí převážně nízkopříjmové a černošské skupiny obyvatel, ve studiích o kojotech v Chicagu, potkalo i studie zaměřené na výzkum jiných zvířat. „Společnost se často protнула s výzkumem tam, kde téma [zvířecí] existuje a kde se považuje za přijatelné [pro lidi]“ tvrdí Schell. Tato zjištění jednoznačně přesvědčilo Schelleho o tom, že nezamýšle-

né předsudky a omezený rozhled může negativně ovlivnit vědecký výzkum.

Letos v létě, kdy tisíce lidí protestovaly v celé zemi proti systematickému rasismu a policejní brutalitě, Schell se sedmi dalšími ekology uveřejnil odbornou práci v časopise Science, v níž vyzývá k „rovnoprávnému“ přístupu ve vědě, k takovému přístupu, který zkoumá celé spektrum vlivů a systém moci, jenž spolupůsobil při vytváření životního prostředí, které dnes vidíme. Autoři citují více než 170 studií a apelují na akademiky, vědce a další čtenáře časopisu Science, aby si všimli způsobů, jak dlouhodobý strukturální rasismus ve městech – jako je třeba segregáční politika a praxe známá jako „redlining“ (pozn. red. praktika existující ve Spojených státech v souvislosti s rasovou a et-

nickou diskriminací. Jedná se o systematické odpírání různých služeb federálními vládními agenturami, místními vládami i soukromým sektorem buď přímo, nebo prostřednictvím selektivního zvyšování cen) vede k ubližování lidem, životnímu prostředí a biodiverzitě.

Autoři také poukazují na systematický rasismus v akademické vědě a v americké ochraně přírody a zdůrazňují, že omezenost v světovém názoru neusnadňuje důkladné vědecké bádání. Je nezbytné upozorňovat na systematický a strukturální rasismus jak ve městech, tak ve vědecké komunitě,“ píšou, „abychom komplexně porozuměli městské ekologické a evoluční dynamice.“

Města jsou samozřejmě složitá a neustále se

Ve jménu boje s rasismem se mění i ptáčejména

Američtí vědci v poslední době přicházejí s přejmenováním ptáčích druhů, které nesou problematickou historickou osobnost. Příkladem může být strnad černovousý (Rhynchophanes mccownii), druh žijící na pastvinách centrálních Spojených států, anglickým jménem „McCown's longspur“ od nynějška ponese jméno „Thick-billed longspur“, jak oznámila 7. srpna 2020 organizace North American Classification Committee (NACC).

Rozhodnutí přichází téměř dva roky poté, co student ornitologie poprvé navrhl přejmenování ptáčeho druhu, který byl pojmenován po Johnu McCownovi, generálovi Konfederace občanské války. NACC původně návrh odmítla, přičemž někteří členové citovali McCownův „legitimní příspěvek k ornitologii“ a poznamenali, že „je všeobecně známo, že posuzování historických postav podle současných morálních standardů je problematické, do určité míry nespravedlivé a zřídka černobílé“. Avšak v souvislosti se sociálními nepokoji po smrti George Floyda, organizace NACC postoj změnila a rozhodla se připojit k dalším vědním oborům při odstraňování jmen rasistů a eugeniků z druhů, budov či cen ve svých oborech.

Tento krok také přišel po široce medializovaném případě, kdy byl černošský birder při pozorování ptáků v newyorském Central Parku nepravdivě osočen z usilování o život kolemjdoucí ženy.

Nová studie*), zveřejněná na serveru bioRxiv upozornila, že ačkoli 95 % druhů ptáků, které vědci popsali od roku 1950, žije na globálním jihu, 68% jejich jmen ctí vědce z globálního severu. Autoři studie uvádějí, že výsledky jasně ukazují stále živoucí prvky imperiální struktury nadvlády.

*) doposud se jedná o preprint, který zatím neprošel recenzním řízením

měníci organizmus, silně ovlivněný lidskou činností. O to by se žádný městský ekolog nemusel přít. Ale zatímco se v oboru začíná studovat vliv rasismu na městské prostředí, Schell a jeho spolupracovníci se potýkají s tím, že průzkum „skutečného vlivu systematického a strukturálního rasismu“ se zatím neuskutečnil. Říkají, že v praxi to znamená zabývat se skrytými důvody, proč města vypadají tak, jak vypadají, jak jsou ve městech lidé, zvířata a rostliny rozmístěni a jak jsou vědci proškoleni tyto vlivy zkoumat.

A věří, že otevřená diskuse o rase přispěje k lepšímu výzkumu. „Ve skutečnosti je nedílnou součástí vědy,“ tvrdí Schell.

Městští ekologové například přiznávají, že rozdíl v bohatství mezi městskými částmi existují a že mají díky tomu bohatší části města více zelené plochy a biodiverzity než nízkopříjmové sousední čtvrti. Tento jev je známý jako „efekt luxusu“ a je často předmětem studia a diskusí jak uvnitř akademických kruhů, tak mimo ně. Ale tento pohled pokládá Schell a jeho tým za limitující: Proč, vybízí k odpovědi své čtenáře,

O rasismu

Rasismus je teorie a ideologie hierarchizující sociální skupiny podle rasového klíče. Rasismus jako politická ideologie se snaží legitimizovat společenské nerovnosti na základě biologických (rasových) rozdílů mezi lidmi. Rasismus v širokém slova smyslu je názor, že z představy, podle níž je lidstvo rozděleno na biologicky odlišné „rasy“, lze vyvodit politické či sociální důsledky a rozdíly. Tato teorie tvrdí, že odlišný vývoj různých lidských ras a etnik, podmíněný geografickou diverzitou, determinuje schopnosti a vlastnosti jejich jednotlivých příslušníků. V praxi pak tento názor v řadě případů vedl (či stále ještě vede) k rasové segregaci, veřejnoprávní nebo soukromoprávní diskriminaci, a ve výjimečných případech i k pokusům o vyvraždění nepřátelských skupin. Výrazy „rasismus a rasista“ jsou podle některých autorů především v západoevropských zemích někdy zneužívány a slouží k onálepkování a potlačení kritiky multikulturalismu a špatných zvyklostí jiných kultur a etnik.

Zdroj: wikipedia.org

v první řadě vůbec v amerických městech existují rasové rozdíly?

Jednou z odpovědí je vládou schvalovaná praxe tzv. „redlining“, která od 30. do 60. let minulého století účinně oddělovala skupiny menšin od určitých městských částí. Autoři předkládají tezi, že „redlining“ je zodpovědný nejen za pevně zakořeněný strukturální rasismus, ale má i stálý účinek na evoluční biologii lidí, zvířat a rostlin v cílových oblastech.

Menší zalesněnost v nízkopříjmových oblastech může například omezit zdravý vývoj genu původních živočišných druhů a způsobit, že se městské části přehřívají (často se takovým oblastem říká „ostrovy horka“), což ovlivňuje kvalitu vzduchu. Nedostatek spolehlivé městské hygienické infrastruktury v chudých částech může poškodit kvalitu vody a přitáhnout invazivní druhy hlodavců, které na oplátku ohrožují lidské obyvatele se zoonotickými chorobami. A znečišťující průmysl má dlouholetou praxi usazovat se spíše v nízkopříjmových oblastech než v těch bohatých. Studie dokonce tvrdí, že za úmrtností na covid-19, která je v USA vyšší v afroamerické a latinskoamerické populaci,

Zeptali jsme se:

Myslíte si, že dochází k pronikání politické ideologie do exaktní vědy?

Prof. David Storch, Ph.D.: „Zatím moc ne, ale tlak na to roste (zvláště v USA) a lze předpokládat, že toho bude čím dál tím víc.“

RNDr. Jaroslav Koleček, Ph.D.: „Vědecké bádání je nedílnou součástí činnosti člověka. Nevisí tedy ve vzduchoprázdnu a i vědci jsou při své činnosti přirozeně vystaveni politickým a jiným společenským vlivům. Přestože je ve vědecké komunitě ve srovnání se zbytkem společnosti kladen větší důraz na kritickou práci s informacemi, i mezi vědci se běžně můžeme setkat s předsudky, stereotypním uvažováním nebo tendencemi hledat jednoduchá řešení společenských problémů i tam, kde to možné není. Nakolik politické názory vědců ovlivňují přístup k samotnému výzkumu a o jak závažný jev se jedná, ovšem objektivně posoudit nedovedu. Jisté však je, že politické a společenské poměry mohou hrát zásadní roli v institucích, které rozhodují o financování výzkumu. Příklady negativního dopadu politických tlaků a rozhodnutí na nezávislost a svobodu vědeckého bádání najdeme i v rozvinutých zemích.“

Pokud ano, je to podle Vás správná cesta?

Prof. David Storch, Ph.D.: „Rozhodně to není správná cesta, jakkoli není úplně nesmyslné upozorňovat na minulá zkrslení, daná předsudky. Nicméně velmi hrozí, že se to přehoupne do opačného extrému, kdy vše dosažené bude zpochybňováno. Už se to ostatně v jiných oblastech děje.“

stojí tento druh environmentálního rasismu v městské politice, který odsouvá komunity menšin do periferních oblastí, kde se daří nezdramým ekosystémům.

Schell říká, že se spolu s jeho kolegy zaměřili na „redlining“ a na omezující faktory efektu luxusu, protože to byly „nejsilnější a nejčastější“ příklady, kde bylo rasismus v jejich oboru potřeba studovat. Ale on i jeho kolegové doufají, že jejich kritická práce poslouží jako startovací čára, první krok k novému směru otázek, které se neschovávají před strukturálními vlivy jako je rasismus, kolonialismus a jinými tématy tradičně zařazovanými do společenských věd. Schell to přirovnává k filmu Avengers. On a jeho kolegové se pokusili položit základy pro příští mezioborový výzkum, který může navá-

zat na jejich první práci. Říká, že několik stavebních prvků už studie obsahuje...

„Dějiny naší země vytvořily v tolika směrech překážky, které nám zatím neumožnily vést takové diskuse,“ říká Schell. „A tak jsme zatím s prací dost pozadu.“

Text: Markéta Zýková a Lukáš Kadava

Zdroj:

<https://www.audubon.org/news/scientists-call-justice-centered-approach-scientific-research>

<https://www.sciencemag.org/news/2020/08/reversal-ornithologists-yank-confederate-general-s-name-bird>

<https://www.biorxiv.org/content/10.1101/2020.08.09.243238v1>

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Redlining>

„Ornitostretnutie“ NA SENIANSKÝCH RYBNÍCÍCH

Když jsem s ptáčkářením začínal, byl jsem úplný samotář. Asi každý, kdo s ptáky začal, zažil ten pocit, že je tato záliba výspou nějakých podivných samorostů, kterých je jako šafránu. Jak jsem postupně zabředával víc a víc do naší birderské komunity, zjistil jsem, že ptáčkářů je kolem vlastně docela dost a přišla první seznámení. Postupem času jsem si kolem sebe vytvořil jakousi bublinu, ve které je mi nejlépe a s touto bublinou, jejíž součástí je několik stejně starých a jeden nepatrně starší birder, pravidelně vyrážíme na různá místa objevovat krásy ptačího světa. Podobně jako naše parta, které říkáme spíše z legrace "Serious birding", se zformovala i podobná skupina mladých lidí na Slovensku, tzv. „Young birders Slovakia“. Po delší době vzájemného sledování na sociálních sítích nás napadlo tyto dvě party seznámit osobně. Slovo dalo slovo a už jsme vymýšleli nejlepší místo pro setkání. Rozhodnutí nako-

nec padlo na legendární Avescentrum Senné a to i přes téměř 750 km dlouhou cestu, která nás od něj z Prahy dělí. Památného setkání naší česko-slovenské party se nakonec zúčastnili Richard Schnünnmacher, Matej Zámečník, Miloslav Mišík, Tomáš Oplocký, Honza Studecký, Jakub Macháň, Ondřej Boháč, Katarína Špániková a autor příspěvku. Termín se musel přizpůsobit otevření hranic v souvislosti s koronavirovou krizí a nakonec padl na 2. - 5. července 2020.

Z Úval vyrážím společně s Kubou Macháněm asi ve čtvrt na deset, abychom se asi o půl hodiny později sešli s ostatními a vyrážíme na dlouhou trať až ke hranicím Slovenska s Ukrajinou. Naše cesta pokračuje přes Beskydy do Žiliny a pak se teprve dostáváme na slovenskou D1 a přes Poprad až do města Michalovce, kde už se nám skoro nechce věřit, že jsme opravdu po dvanácti hodinách skoro v cíli. Po cestě jsme

viděli nespočet hnízdících čápů bílých a tři orly křiklavé, což byla předzvěst nadcházejících, na ptáky velmi bohatých, dvou dnů. Přijíždíme k bráně do Avescentra v Senném a vítáme se s našimi hostiteli. Chceme ještě využít zbytku světla, abychom si obhlédli legendární lokalitu alespoň z pozorovací věže hned za Avescentrem. Je tu spousta volavek červených, bílých, stříbřitých, kvakoši, pár kolpíků a další běžnější druhy ptáků. Následuje uvítací večeře, o kterou se postarali Tomáš Ličák a Matej Repel a která nám po dlouhé a nepohodlné cestě přijde velmi

jí, že to by byla mega rarita. Během dne si ze mě kvůli tomu dělají legraci. Chvilí trvá, než se všichni najíme a obujeme, ale brzy už stojíme na první pozorovatelně. Ozývá se strakapoud malý, cvrčilka zelená, žluva hajní a běžné druhy pěvců. Vše je tady pro nás nové, tak se loudáme, všechno zkoumáme a fotíme. Na louce kvete nespočet rostlin a na dvou z nich sedí bramborníček hnědý. Někde poblíž varuje i bramborníček černohlavý. Přicházíme k první vodě dne a hned pár metrů před námi se zvedá krásná volavka červená a o chvíli později i buká-

Historie

Území Senné se nachází v tzv. Senianskej nížině na východním Slovensku, která vznikla v raném pleistocénu v důsledku tektonických poklesů Východoslovenské nížiny. Krajina byla po tisíce let zaplavovaná tajícím sněhem z Karpat, nebo po přívalemých deštích. Voda modelovala charakter území a ovlivňovala život místních obyvatel. Množství ptáků, kteří nacházeli po povodních ideální podmínky k životu, lákalo i první ornitology. Prvotní snahy o ochranu území sahají do období mezi dvěma světovými válkami. V roce 1955 bylo území Senianskej deprese vyhlášeno za státní přírodní rezervaci. V šedesátých letech minulého století bylo zahrnuto do programu vodohospodářských úprav Východoslovenské nížiny, jehož součástí byla i výstavba Zemplínské Šíravy, jejímž hlavním účelem bylo zamezit rozsáhlým záplavám. V katastru obcí Senné, Iňačovce a Blatná Polianka se začala budovat rybníční soustava, která měla lépe hospodářsky využít velké podmáčené plochy krajiny a která nabídla první příznivé podmínky pro zahnízdění řady vodních druhů ptáků.

vhod. Klábosíme asi do půlnoci za doprovodu pískajícího výrečka malého.

Po noci, po níž jsem pokousán od komárů, je budík skoro vysvobozením. Venku je krásně a nad Avescentrem proletuje nespočet volavek bílých a stříbřitých. Rozespálýma očima koukám na malé siluety a říkám si, že mi na nich něco nesedí. Jdu se radši zeptat místních kluků, jestli tu občas mívají volavky rusohlavé. Kluci na mě koukají jako bych spadl z višně a říka-

ček malý. Kulisa všudypřítomných rákosníků proužkovaných nás doprovází při prohlížení posečených polí, na nichž posedávají desítky volavek. Létá tu i moták pochop, kterého žene čejka chocholátá. Odcházím trochu stranou a vidím samici tuhýka s kroužkem. Proletuje tu i několik kolpíků bílých. Rišo a ostatní nás trochu popohání s tím, že pokud zachováme dosavadní tempo, budeme tu minimálně do večera. Pokračujeme tedy k další pozorovatelně. U cesty varuje slavík a nad hlavami proletu-

Současnost

Centrem Chráněného ptačího území, které má rozlohu 2703 ha, je soustava rybníků, která zahrnuje 26 chovných rybníků a jeden mimoprodukční rybník o rozloze 213 ha, který je chráněn jako NPR Senné – rybníky. Ochranné pásmo zasahuje i část chovných rybníků (211 ha). Celková rozloha rybníční soustavy je cca 700 ha. V NPR, která má tvar nepravidelného pětiúhelníku (jinak též zvaná „Vtáčnik“) se nacházejí tři ostrovy, které jsou nejvýznamnějším hnízdištěm volavkovitých ptáků, ale i kormoránů velkých a racků bělohavých. Na jednom z ostrovů rovněž hnízdil orel mořský. NPR a její ochranné pásmo je od roku 1990 zapsané v seznamu mezinárodně významných lokalit podle Ramsarské úmluvy a patří mezi Významné ptačí území (IBA).

Zejména díky projektu Life NATURE vznikla turistická oblast pro turisty, milovníky ptactva a přírody, která je na Slovensku v tomto rozsahu ojedinělá. V okolí obcí Iňačovce, Senné a Blatná Polianka se nachází téměř 20 km naučné stezky, která vede po vlhkých loukách, okolo místních mokřadů a podél přírodní rezervace. Část naučné stezky je přístupná i na koláčkách, některé mokřady jsou přemostěny dřevěnými povalovými chodníky. Rovněž si můžete oddechnout nebo se skrýt před deštěm v šesti přístřešcích s lavičkami. Téměř dvě desítky barevných naučných tabulí poskytují informace nejen o přírodních hodnotách zdejší oblasti, ale i o historii okolních obcí a využívání místní krajiny. K dispozici jsou čtyři vyhlídkové pozorovací věže.

jí velcí rackové a samec čírky modré, který se hlasitě ozývá.

Přicházíme na pozorovatelnu Ostrovik, ze které je konečně výhled na rybníky. Ptáků je tu opravdu neskutečně mnoho. Asi půl druhé desítky poláků malých, slabší stovka poláků velkých, několik kopřivek, samozřejmě kachny divoké, několik desítek labutí, asi 20 rybáků bahenních, několik rybáků černých a jeden obecný. Matej hlásí trojici jeřábů popelavých. Několik okamžiků na to si Ondra všimá volavky vlasaté, která létá po hrázce na rybnících. Zanedlouho se ukazuje i další. Na Slovensku je to rarita, sice ne taková jako u nás, ale i tak jde o vzácné pozorování.

Když se nám daří pozorovatelnu Ostrovik dostatečně vyčerpat, pokračujeme. Ještě než dojdeme k prvnímu průhledu na zamokřené

louky, proletuje nám nad hlavou 21 vodoušů bahenních, několik jespáků bojovných a je slyšet tok vodoušů rudonohých. Na lukách spásaných dobyt看em to žije. Jsou tu husy velké, desítky racků, spousta volavek a mezi racky kolpíci bílí. Nenápadně se ve vyšší trávě prochází několik jespáků bojovných oděných ve skoro plném svatebním šatu. Překvapuje nás krásně vybarvený břehouš černoocasý a mezi volavkami stříbřitými další dvě volavky vlasaté. Těžko říci, zda přeletěli původní dva jedinci z rybníků nebo jde o další pár... Když už to vypadá, že louky ukázaly vše, začne se z porostu sítin ozývat chřástal kropenatý! Nikdy předtím jsem ho takhle krásně neslyšel. To je teda výživná zastávka!

Pokračujeme dál po cestě na severovýchod a zatímco obcházíme jeden z mnoha kanálů, zastavujeme se u žáby. A není to jen tak ledaja-

ká žába, ale blatnice skvrnitá. Konečně ji vidím, doteď jsem je jenom slyšel při nočních výpravách na Sedlčansku. Docela dlouho se bavíme focením žabky a ve chvíli, kdy už ji necháváme na pokoji se ozývá známý hlas – koliha malá! Letí nad námi směrem k vlhké louce a hlasitě volá. Slyším i hlas vlhy pestré, ale tu se nám najít nedaří. Na kanálu sedí kvakoš noční a kvete tu šmel okoličnatý. Na další pozorovatelně už je složení zdejší avifauny dost podobné, jako předtím, zpívá tu ale první rákosník obecný, zatímco pozorujeme rákosníka proužkovaného, který nehnutě sedí na stvolech skřípiny s hmyzem v zobáku, jako by se nemohl rozhodnout, jestli ho má pozřít sám, nebo odnést svým mláďatům. Snažím se trochu fotit vážky, které se jednou hodlám naučit poznávat. Zatím pro mě ale zůstávají bezejmenné, dokud mi je někdo nepomůže určit...

Dostáváme se až ke statku – nebo něčemu, co statek připomíná – zřejmě rybářskému zázemí Senianských rybníků. Vítá nás tu závoza a prázdná psí bouda. Skoro pověstné místo, u kterého už ne jeden birder cítil nutkavou potřebu porušit zákaz vstupu a vstoupit do ptačího ráje... My ale pokušení nepropadáme a raději pokračujeme dál po cestě podél kanálu. U statku létají vlaštovky, mezi nimi i nějaké břehule. Slyšíme a posléze vidíme taky tři strakapoudy jižní. Jeden z nich si sedá nezvykle na dráty elektrického vedení. Poletuje tu i několik konopek obecných.

Na posečené louce za hospodářským objektem sedí pět čápů černých. Dva z nich se zvedají, jak se k nim blížíme. Na další louce sedí několik dravců a krkavci. Kluci o jednom z nich tvrdí, že to je orel. Sedí na poli jako pecka a moc se

Orel křiklavý.

nehýbe. Já se na něj na chvíli kouknu, ale určování nechávám na jiných a jdu radši hledat vážky. Což se moc nedaří, zato se za chvíli začíná ozývat chřástal malý. Kluci jsou tak zapálení v debatě o dravci, že mě skoro ani neposlouchají, když jim o chřástalovi říkám. Honza Studecký nakonec tvrdí, že je to obyčejná káně, čemuž nemůže Matěj s Tomem uvěřit. Jsou tedy odhodlaní jít k němu blíž, přičemž plaší několik sýkořic vousatých z rákosinky před námi. Dravec se ale zvedá ještě dřív, než ho stihnou kluci vyplašit a ukazuje se, že měl Honza – jako ostatně skoro vždy – pravdu: skutečně káně lesní.

Pokračujeme tedy dál a míváme malé kaluže vyježděné od odvážných řidičů. V jedné z nich plavou malé žáby, kuňky obecné. Opatrně je lovíme, abychom si prohlédli jejich aposematická bříška. Za zmínku stojí, že někteří jedinci jsou zelení a jiní klasicky hnědí. Chvilí mám jednu z nich v ruce a pak ji vracím. Obratem ale zjišťuji, že mi nechutně zapáchá ruka. Nejdříve podezřívám kuňku, ale ukazuje se, že tak páchne

voda, ve které plavou. Smrdutých rukou se následujících několik hodin nemůžu zbavit.

Na dalším poli s balíky sena už se konečně dočkáváme prvního orla. Je to krásný orel křiklavý, který majestátně a klidně krouží nepříliš vysoko. Dokonce mi dává prostor, abych si vyměnil objektivy a udělal si taky fotku. Krásný dravec, který je tady relativně běžný, u nás extra vzácný. Sám jsem ho v ČR viděl pouze jednou. Pokračujeme až k pozorovatelně v rezervaci. Na cestě dokrmují rodiče mládě zvonka, ozývají se chřástali vodní, strakapoud velký a další běžnější druhy. Pozorovací věž je v dezolátním stavu, až se chvílemi trochu bojím, aby se pod někým z nás neprolomilo prkno. Místy chybí schod, zábradlí se nebezpečně naklání. Nakonec se ale všichni nějak dostáváme nahoru. V rezervaci je spousta ptáků, poláci malí, mnoho kormoránů a dalších již dříve pozorovaných druhů. Opět jsou tu rybáři bahenní, kolpíci a všimli jsme si i orla královského. Kolem přeletuje kukačka.

Na pozorovatelně je skvěle. Spousta ptáků, sluníčko sice praží, ale nahoře pofukuje vánek. Pokud ale chceme ještě odpoledne něco stihnout, musíme se vrátit zpět do Avescentra. Pozorovatelná přežila i naše slézání dolů bez ztráty dalších schodů, takže jsme všichni v bezpečí dole. Řišo rozhodl jít zpět oklikou, abychom se vyhnuli stereotypu shodné zpáteční cesty. Brzy potkáváme dva otakárky ovocné, potom i jestřába lesního. Celkově je tu na lukách mnoho dravců. V dusném poledním slunci jsme postupovali monotónní krajinou pomalu, náladu nám ale zlepšily všudypřítomné volavky červené a pár konipasů lučních a hlavně živá debata o všem možném. Prošli jsme dokonce i ohradou pro dobytek. Jak bychom asi dopadli,

kdybychom se kravičkám znelíbili a ony se nás rozhodly podupat?

Zanedlouho jsme na zpevněné cestě. Dáváme si krátkou pauzu ve stínu, kde navíc kluci našli housenku lišaje pryšcového. Dlouho si ji prohlížíme a já se ji snažím fotit. Proto zůstávám trochu pozadu, ale slyším díky tomu nedaleko zpívajícího rákosníka zpěvného. Brzy odpoledne přicházíme do Avescentra a já jsem tak ulepený potem, že se jdu ještě před odjezdem na odpolední lokace vysprchovat studenou vodou.

První odpolední cesta vede do hospody s příznačným názvem Korona. Ceny jsou tu, jak říkají naši hostitelé, "ukrajinské". Když vidím

Volavka červená.

naše nápoje na stole, vzpomínám na naše české legendy birdingu a říkám si, co by asi řekly na našich šest malinovek, tři kofoly a žádné pivo? Z hospody rovnou terén! Jdeme na místo, odkud se dá prý pozorovat orlík krátkoprstý. Slibujeme si od toho poklidné vytrávení během koukání na oblohu, počasi se však rozhodne nám tento plán překazit. Začíná hodně foukat a s naší výpravou to vypadá bledě. Meteorologický radar ukazuje děsné věci a my se pomalu vracíme do auta s myšlenkou zkaženého odpoledne. Přeci jen si ale říkáme, že bychom mohli alespoň zkontrolovat oblast, kde se každý rok ukazují mandelíci a taky že bychom mohli zajít na hranice s Ukrajinou a připsat si pár druhů do další země.

Po asi hodině cesty autem, při které máme všichni co dělat abychom neusnuli, najednou Ondra vykřikl: „Mandelík!“ A opravdu – na drátě elektrického vedení vedle silnice kousek od nás sedí mandelík hajní. Couváme k němu, ale on uletuje dál ve směru naší jízdy. To si všimáme, že mandelík tu není sám, ale je tu hned pár. Dá se k nim přiblížit v autě na několik metrů a jediná jejich reakce je, že se občas přemístí na drátech někam jinam. Trávíme s modrými ptáky několik následujících minut, než si řekneme, že je čas je nechat na pokoji. Pokračujeme po stejné silnici k lokaci, na které je hlášen historický výskyt právě mandelíků, ale vyskytuje se tam i mnoho dalších zajímavých druhů. Po několika stovkách metrů vykřikuju pro

Ťuhýk menší.

Mandelík hajní.

změnu já a už couváme k dalšímu z cílových druhů. Na drátě sedí ťuhýk menší. Fotíme si ho docela zblízka, než letí lovit. Ukazuje nám typický třepotavý let, když se k němu připojuje další jedinec.

Pokračujeme na lokalitu, kde nás hned po otevření dveří vítají hlasy vlh. Je tu starý statek, hnojiště a několik pastvin. Několik metrů od auta vidíme asi pět dudků chocholatých a na stromu poblíž kolonie vlh sedí další ťuhýk menší. V otevřené krajině je nám dobře, přestože trochu prší. Zkoušíme hledat lindušky úhorní, to se nám ale nedaří. Kuba hlásí křepelku, kterou ale neslyším, podobně mi proletuje za zády i hrdlička divoká. Z dravců tady pozorujeme luňáka hnědého, káni lesní a krahujce. Na uschlém stromě nacházíme sedět ostrříže lesního a vedle něj... Další mandelík! Ostrříž se po chvíli zvedá a letí směrem k nám. Mandelík se zvedá taky a setkává se s dalším jedincem. Lokace opravdu nezklamala. Na štítu starého

statku sedí bělořit šedý a u hnojiště vidím ve společnosti vlh konečně i já dvojici hrdliček divokých.

Poslední výprava dne vede k ukrajinsko-maďarsko-slovenskému trojmezí u Tisy. Je zde blátivá cesta a špatně se jde, zvláště v mojí typické terénní obuvi – crocsech. Crocsy ale docela oceňuji ve chvíli, kdy se musíme probrodit docela hlubokou louží. Rišo tvrdí, že to je k hranici asi 500 metrů, což ve výsledku znamená asi kilometr a kousek. Každopádně jsme nadšení, že jsme k hranici dorazili a děláme si fotky s hraničním kamenem a koukáme přes hranici, jestli tam uvidíme i nějaké druhy ptáků pro Ukrajinu. A daří se! Nad lesem přeletuje čáp černý a dokonce hejno třiceti kolpíků. Asi za dvacet minut jdeme zpět. Moc se mi nelíbí vozidlo, které nám jeden vstříc. Obavy se naplňují – pohraničníci. Naštěstí jsou policisté rozumní a jen s drobnou domluvou nás opouští.

Sýkořice vousatá.

Hnízdo moudivláčka lužního.

Druhý den jsme započali skutečně jedinečnou výpravou a to přímo na rybníční soustavu Sené. Majitelé soustavy nejsou pozorování ptáků nakloněni a proto je skoro zázrak, že nám dali povolení pro vstup na jejich pozemky. Vyrazili jsme okolo šesté ráno. K rybníkům je to ještě asi půl druhého kilometru cesty. Když jsme už skoro u nich, slyšíme docela zřetelně hlas, který patří pěnkavě jikavcovi. Podivné. Čekáme, jestli se ještě ozve nebo ukáže, ale marně. V tuhle dobu by to byla skutečně rarita. Teď už ale hurá do ptačího ráje!

Procházíme po hrázce mezi velkými vodními plochami a co chvíli zastavujeme, aby kluci se stativáky pořádně prohlédli vodní plochy a počítali ptactvo, které na nich sedí. Na hladině jsou nejpočetnější poláci velcí, kachny divoké a je tu i hodně labutí velkých. Nad námi proletu-

je co chvíli rybák černý nebo bahenní. Z rákosin se ozývají rákosníci velcí, obecní a proužkovaní, sýkořice a občas i moudivláček. Pozorujeme volavky osmi druhů (volavka vlasatá, volavka popelavá, volavka bílá, volavka stříbřitá, volavka červená, bukač velký, bukáček malý, kvakoš noční) a tu a tam se ukážou i kormoráni malí. U nich se snažíme dopídit, kam létají, abychom mohli lokalizovat případné hnízdiště. V malém měřítku se už projevuje počínající tah bahňáků. Proletují nad námi nakonec tři vodouši šedí, několik jespáků bojovných a pisík. Na převislé vrbě se Kubovi daří najít hnízdo moudivláčka, které vidím poprvé v životě.

Na jednom z výtažníků konečně vidíme vysněné potápky rudokrké. Je tam celý pár a ve stativáku si je můžeme velmi detailně prohlédnout. Pro mě je to poprvé, kdy mohu tento druh obdi-

vovat ve svatebním šatu. Po nějaké době se rozhodujeme se rozdělit. Ondra, Tomáš a Matěj se vydávají k pozorovatelně u rezervace a my jdeme vstříc výtažníku s potápkami rudokrkými. Po cestě nás zdržuje krásná, právě metamorfovaná rosnička zelená, která má ještě maličký ocásek. Po pár minutách už ale zase pokračujeme za ptáky. Zanedlouho už stojíme pár desítek metrů od elegantní potápky rudokrké, jsou jich tu dokonce dva páry. Krom toho na rybníčku plave i polák malý, který nás obletuje a my si ho můžeme docela hezky vyfotit. Usazujeme se na hrázi a pozorujeme dění kolem sebe. Potápky rudokrké plavou nedaleko nás a krásně si je prohlížíme i v přímém porovnání s roháči, kteří jsou na nádrži také. Z rákosiny vyletuje bukač. Zevlujeme, koukáme kolem sebe a trochu odpočíváme. Idylku ruší zvonění telefonu - Matěj. Prý nad soustavou proletuje „hadíar“, tedy orlík

krátkoprstý, který je jedním z cílů naší výpravy a zejména Ondra po něm toužil. Do telefonu nám na dotaz, zda vidí orlíka odpovídá, že mu létá s kořistí přímo nad hlavou. Inu, to je nebezpečí rozdělení party při výpravě - my ho vidíme jen v dálce pomocí stativáků.

Asi po hodině se znovu setkáváme s celou partou. Po cestě prohlížíme spousty malých žabiček, zejména rosniček a snažíme se mezi nimi (snad úspěšně) kličkovat, abychom nějaké nezašlapali. Dalším neptačím zpestřením výpravy je užovka obojková, kterou chytil Rišo. O pár metrů dál už jsou to zase ptáci, konkrétně omladina moudivláčků a sýkořic, oba druhy se nechají docela hezky prohlédnout a fotit. Se soustavou se pomyslně loučíme blízkým setkáním s bukáčkem, který těsně vedle nás vyletuje z rákosí a usedá do hustých keřů na opačném

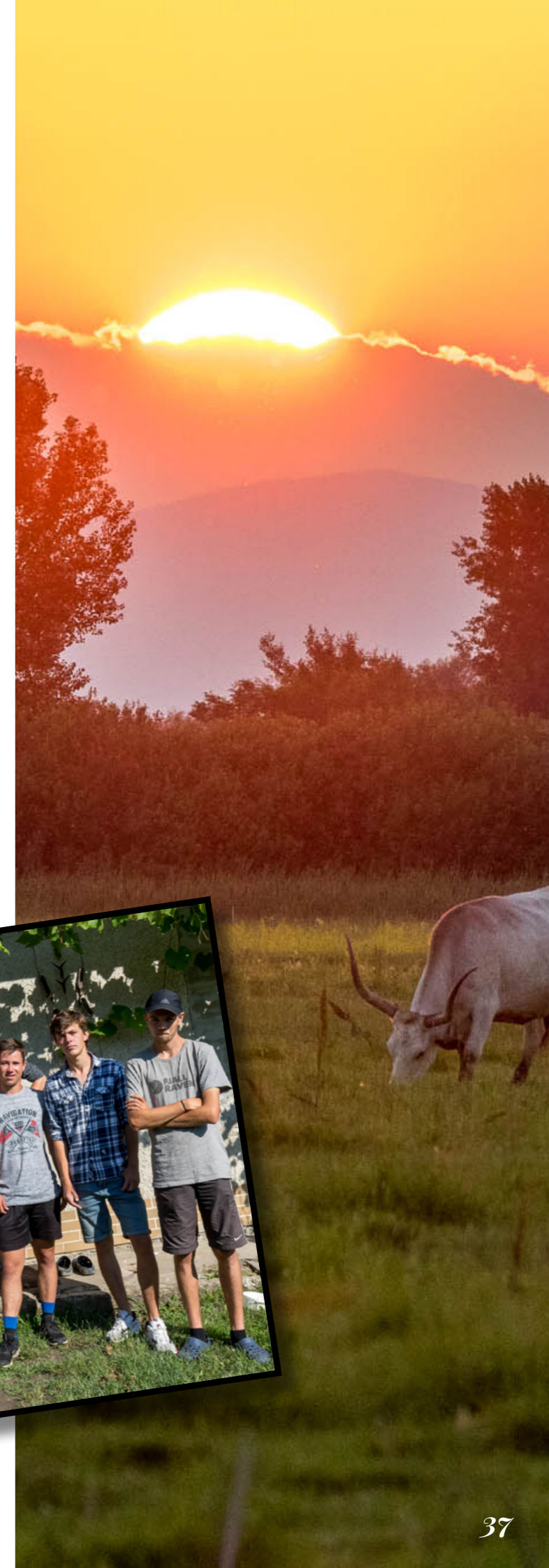

břehu. Pak už vyrážíme na cestu zpět do Avescentra ke krátkému odpočinku a po chvíli na oběd, který odbýváme v Michalovcích v pizzerii.

Naše poslední výprava vede do nečinného lomu nedaleko obce Vinné severně od vodní nádrže Zemplínská Šírava. Než se dostáváme přímo na cílové stanoviště, procházíme menším lesíkem, ve kterém poletuje spousta motýlů včetně běloskvrnáčů pampeliškových a výrazných perleťovců stříbropásků. V samotném lomu pak v kaluži na příjezdové cestě nacházíme několik žábronožek obecných. Celkem záhy potom už část výpravy hlásí, že slyší náš cílový druh – strnada viničného. Já tedy neslyším nic. Usedáme do stínu, protože do nás praží slunce a rozvíjí se typická birderská debata uvedená lakonickou otázkou: "Napíšeš si ho teda nebo ne?". Já si ho teda takhle psát nehodlám, přesto ve mně hlodá zvědavost a silnému slunci navzdory jdu se porozhlédnout kolem. Fotím tu vážku ploškou a koukám i po dalších hmyzácích, když se najednou nade mnou ozývá divný zpěv. Aha – tak to bude asi on? Chvilí poslouchám a jdu pomalu za ostatními. Po cestě potkávám Mila. Chvilí mám strach, že mám snad halucinace, ale nakonec mi Milo potvrzuje, že to se mnou ještě není tak zlé. Z druhé etáže zpívá strnad viničný! Voláme ostatní a jdeme za ním. Když se nám zdá, že jsme už opravdu blízko, usedáme a hledáme. Musí sedět někde před námi! Po několika minutách pátrání vidí Honza stín zpívajícího samce a záhy nachází i původce. Všichni si postupně hledáme různé průhledy skrze keře, abychom si vzácného pěvce prohlédli. Kubovi a Milovi se daří ho dostat i do stativáků, ve kterých je podívána ještě lepší. Parádní pozorování, které si užíváme dlouhé minuty. Vracíme se zpět do Avescentra, ale už nás nečeká žádný další naplánovaný program. Rozebí-

ráme si sítě, které tu legenda slovenské ornitologie, Štefan Danko, prodává za velmi výhodné ceny a hodnotíme naši výpravu. Nakonec se ještě vydáváme na poslední cestu na Ostrovik. Nic moc nového sice už nepozorujeme, přesto je krajina okolí Senného v západu slunce neodolatelná. Navíc se nám daří krásně pozorovat pár volavek vlasatých, které se spolu s volavkou stříbřitou brodí v hustém porostu kotvice. Po západu slunce se vracíme zpět a ještě pokoušíme štěstí najít ve vesnici sýčka. Ale neozývá se, zato slyšíme z jednoho místa tři výřečky. Když už jsme sýčka vzdali, ozval se podivný skřek, který zkušenější určují jako hlas samice sýčka obecného. Lepší tečku za naším slovenským výletem jsme udělat nemohli. Kam pozvat slovenskou partu na oplátku? Existuje u nás vůbec něco, co může výpravě na Senné konkurovat? Ať už to bude kamkoliv, každopádně víme, že to bude zase moc příjemné setkání s lidmi na stejné vlně. Díky moc partě Young birders Slovakia a Avescentru Senné za výjimečné zážitky!

Text a foto: Jan Grünwald

AGRESE LYSEK A SLÍPEK

*k vlastním mláďatům –
utajené důvody domácího
násilí*

Na přelomu jara a léta se naše rybníky hemží čerstvě vylíhlými mláďaty mnoha druhů vodních ptáků. Ochmýřené kuličky různých barev a velikostí následují své rodiče na každém kroku a nadšeně objevují svět. Ne vše je ale v ptáčích rodinách tak harmonické, jak by se na první pohled mohlo zdát. Například lyska černá a slípka zelenonohá jsou ukázkoví rodiče, kteří se o svá kuřátka většinou vzorně starají. Občas ale předvádí velmi podivné chování. Matka či otec zničehonic chytí bezbranné mládě za hlavičku a začne s ním třást či dokonce mlátit o podklad. Malý tvoreček nejenže hlasitě protestuje, ale může mít i fatální následky. Stává se, že rodič svoji „ataku“ přežene a kuřátko vážně zraní.

Takové chování nabádá k zamyšlení. Proč? Proč rodiče cíleně ubližují vlastním dětem, nebo je

dokonce zabíjejí? Krom toho, že je to kruté a nehezké, nemá to ani žádnou logiku. Nebo ano? Výzkumy ukazují, že dospělí mají ke své agresivitě dobrý důvod.

Bylo prokázáno, že konkrétně slípka zelenonohá se útokem snaží přivést mládě k větší samostatnosti. Rodiče slípek zkrátka praktikuji spartánskou výchovu. Kuřátka jsou na ně zpočátku silně fixovaná a neustále žadoní o potravu. Proto je už v prvních dnech života opakovaně napadají. Šokované mládě se vždy po útoku okamžitě vzdává a z rodičů má najednou strach. A to je paradoxně cílem – oslabit jeho vazbu na dospělé. Pak se totiž „zavržené“ kuřátko musí samo nakrmit. A skutečně, už malí čertíci v prachovém peří jsou často vidět, jak čile ozobávají vodní rostliny nebo se pokouší lovit hmyz. Slípky musí mládě rychle odstavit, aby stihly další snůšku. Hnízdí až čtyřikrát do

roka a s další várkou kuřátek naopak potřebují pomoci – právě od prvorozených mladíků. To je další zvláštnost v životě slípek. Odrostlá mláďata významně pomáhají rodičům při krmení svých mladších sourozenců. Možná je to i důvod, proč slípky zvládnou zahnídit vícekrát. K tomu je však nezbytné, aby se jejich první mláďata dokázala o sebe postarat.

Naopak lysky černé hnízdí jen jednou za sezonu a svým prvním a jediným kuřátkům věnují maximální pozornost. Péče o ně jim zabere mnohem více času a příprava do života se táhne několik měsíců od jara do léta. Tudiž odpadá nutnost rychlého osamostatnění. A přece lysky svá mláďata také často drsně klovou. Proč? O naší lysce černé se v tomto směru ví poměrně málo, ale proběhly četné výzkumy u pří-

buzné lysky americké. Ta je svým životem ve všech ohledech obdobou evropské lysky černé, a proto se dá předpokládat určitá podobnost i v hnízdní strategii. V případě americké lysky je prokázáno, že svá mláďata cíleně šikanuje, ale jen za určitých podmínek. Pokud rodinka vyrůstá ve velkém, úživném teritoriu a je dobré počasí, spokojení rodiče úspěšně vychovají všechny své potomky. Dokonce se to obejde i bez klovanců a zranění. Když ale nastanou jakkoli nepříznivé podmínky, některá slabší kuřátka nepřežijí. A to je právě v rukou rodičů. V nouzové situaci si lyska vybere jen své „povedenější“ děti a ostatní postupně zavrhne. Je to postupný proces, rodiče zpočátku jen silně nadřžují některým mláďatům, pak začnou ta „neoblíbená“ klovat a útočit na ně, až nakonec zemřou hladem nebo na následky zranění.

Nápadná kresba hlavy mláďat lysky černé se liší podle věku a vitality.

Slípka zelenonohá krmí mládě. Rychle ho učí hledat potravu – brzy si bude muset poradit samo.

Naopak svému jednomu či dvěma vyvoleným princátkům pak věnují lysky veškerou pozornost, a přes nepřízeň osudu je úspěšně vychovávají. Vypadá to krutě, ale kdyby se rodiče pokoušeli spravedlivě podělit všechny své děti, nakonec by nepřežilo žádné. A když svou péči koncentrují do nejsilnějšího jedináčka, téměř vždy ho nějak zvládnou uživit.

Někdy je však situace ještě složitější. Lysky obou druhů totiž snáší mnohem více vajíček, než kolik mláďat je v průměrných podmínkách možné vychovat. Je to výhodná strategie, která jim umožňuje v dobrém roce vyvést početné potomstvo. A v tom špatném prostě některá kuřátka zahynou. Po vymření (nebo vyvraždění) nejslabších mláďat může z původních deseti pořad zůstat třeba 3–7 ochmýřených vítězů. Ti ale stále ještě nemají vyhráno. Protože malé lysky se, podobně jako dravci a sovy, líhnou po-

stupně, i mezi „silnějšími“ kuřátky může být velký fyzický rozdíl.

To pak rodiče zahájí pravý opak toho, co dělali dosud. Začnou silně upřednostňovat nejslabší (tj. nejmladší) přeživší kuřátka. Jejich vyspělejší sourozence naopak odmítají krmit a násilně odhání. Důvody mohou být dva.

První je vcelku jasný – když už si dospělí vyselektují své povedenější děti, snaží se je všechny udržet naživu. A tím, že nadržují mladším kuřátkům, postupně vyrovnávají rozdíly mezi mláďaty. Malé lysky prostě své starší sourozence doženou. Jedna věc ale na této teorii nesejde. Dospělí totiž své starší (a původně nejvíce nadějně!) potomky najednou silně zanedbávají a mohou je dokonce i zabít – podobně jako při počáteční selekci. To vypadá zcela nesmyslně. Proč by rodič najednou likvidoval nejsilnější

a neúspěšnější potomky? Vždyť to postrádá jakoukoliv logiku. Navíc tím nabourávají i výsledek původní selekce nejslabších mláďat. O co jim vlastně jde?

Chtějí mít jistotu, že vychovávají své vlastní děti. Počkat, vždyť se vylíhly v jejich hnízdě! Tak to je přece jasné?! Ne tak docela. Lysky totiž patří k mnoha ptačím druhům, které praktikují konspicivní hnízdní parazitismus. Tedy běžně kladou vajíčka do cizích hnízd, ale pouze v rámci svého druhu. Rodiče se potom bojí, aby neztráceli čas vychováváním sousedovic mláďat. Zavrnutí nejstarších mláďat je jistota – z neznámých důvodů totiž samice lysek „zanáší“ pouze svá první vajíčka. Nejstarší (prvně vylíhlá) kuřátka jsou tudíž jediná podezřelá. A za to zaplatí životem.

Rodiče tedy v průběhu hnízdění postupně vybírají takové děti, které představují nejlepší kompromis mezi rizikem, že nepřežijí (jsou moc slabá), a rizikem, že jsou cizí (jsou moc stará a silná). Tento zlatý střed se lysky snaží vychovat za každých okolností, a jen pokud nastanou příhodné podmínky, mohou si dovolit péči o méně „vhodné“ potomky.

Ale jak rodiče vůbec poznají věk a vitalitu svých mláďat? Přeci jenom pro lidského pozorovatele vypadají všechna stejně. Tady vstupuje do hry bizarní zbarvení malých lysek. Ano, dobře známa, zářivě červená hlavička mláděte je ukazatel jeho věku a fyzické kondice. Ale zcela obráceně, než jak bývá v přírodě zvykem – čím je červená sytější a rozsáhlejší, tím je kuřátko slabší. Re-

Odrostlá a již osamostatnělá mláďata slípky zelenonohé.

Mláďata lysek černých.

spektive mladší. Křiklavé barvy tak prozradí pořadí, v jakém se sourozenci vylíhli. Jejich matka tohle „značení“ ještě umocňuje tím, že do svých posledních vajíček přidává nejvíce karotenoidů (červeného barviva). Podle barev tedy snadno určí, která mláďata určitě nechá žít a která nejspíš utratí.

Nicméně pár věcí stále zůstává záhadou. Lyska (černá i americká) je přeci extrémně teritoriální druh a agresivně napadá všechny rivaly, kteří se jen přiblíží k územní hranici. Svůj revír v hnízdní době navíc nikdy neopouští. Jak se tedy samici podaří proniknout sousedům na území, vlézt jim do hnízda a naklást tam vajíčka (což chvíli trvá)!?

A potom, jak je možné, že si lyska nedokáže spočítat, kdy snesla kolik vajec (a vyhodit ta cizí), když to prokazatelně dokážou mnozí drobní pěvci? Proč musí kvůli jistotě rodičovství vraždit i svá vlastní mláďata? Těžko říct...

Každopádně prvotní selekce slabších kuřátek v dobách nouze je známá a nepopíratelná. A z vlastních pozorování se domnívám, že u naší lysky černé to chodí podobně. Nemyslím si, že by tito ptáci a priori zabíjeli méně zdatná mláďata. To je až nouzové řešení, rodiče se pochopitelně snaží, aby přežila všechna. Při pozorování rodinek lysky i slípky jsem se s „domácím násilím“ setkal jen výjimečně. A co je zajímavé, většinou v místech, kde byla nějakým způsobem omezená nabídka potravy či životní prostor – konkrétně v parkových rybníčkách Stromovky a vodních příkopech Pražské Zoo. Tady jsou ptáci jednak ve zcela nepřirozeném prostředí (některá teritoria například úplně postrádají jakoukoliv pobřežní vegetaci) a jednak musí čelit obrovské konkurenci. Navzdory betonovým břehům totiž tyto malé vodní plochy lákají mnoho ptáků, kteří využívají neustálého příkrmování lidmi a absence přirozených predátorů. Ale lysky a slípky potřebují pro svá mláďata dostatek kvalitní potravy v podobě

vodních rostlin a drobného hmyzu. Vždyť jejich nejbližší příbuzní, chřástalové, žijí pouze v hustých mokřadních porostech daleko od lidí. Lysky naopak často zkouší štěstí v městské džungli.

Přizpůsobiví ptáci zde přežijí, ale nemohou úspěšně vychovat početnější snůšky. Na to však zase není připravená fyziologie samic, které stále snáší svých 5–10 vajíček. Pak je logicky nutné – jakkoli to zní krutě – selektovat vlastní mláďata, aby alespoň některá měla šanci přežít. Bez této strategie by zejména lysky patrně vůbec nemohly hnízdit v malých parkových rybníčkách.

Jako příklad uvádím jeden pár lysek ze Stromovky, který si mezi ostatními obhájil jen malou zátoku jednoho z rybníků. Na jejich území nebylo jediné živé stéblo rákosu či orobince, břehy zcela vybetonované. Hnízdo si lysky postavily na volné vodě, z několika uschlých stonků již mrtvého trsu orobince. Jediný zdroj

potravy tvořila tráva z přilehlých anglických trávníků a pečivo (popř. vločky), které lidé hojně nosili k rybníku. V takovýchto podmínkách je obdivuhodné, že ptáci vůbec zahnízdili.

Bylo však jasné, že když se počátkem května vylíhlo pět ochmýřených kuliček, neměly šanci na přežití. A skutečně, už během hodiny jsem pozoroval několik útoků na mládě, kterému rodiče drsně kroutili hlavou... Při mých dalších kontrolách v červnu a červenci se pak v daném teritoriu pohybovala jediná mladá lyska. Byla téměř dospělá, (už se jí i tvořila lysinka) a ve výborné kondici. To je v daných podmínkách neuvěřitelné – lyskám se skutečně podařilo vychovat mládě na téměř sterilním kousku vody zcela bez vegetace! Myslím, že to ještě dopadlo dobře. A co ti čtyři sourozenci? Jejich osud si asi každý domyslí, ale byla to jediná možnost...

Úplně jiná situace nastává na velkých, hustě zarostlých rybníčkách, kde má lyska dostatek

potravy. Například na Bohdanečském rybníku nebo Nesytu pozorují početné rodinky, které v klidu a pohodě úspěšně vychovávají i 6-7 mláďat. Prostě si to můžou dovolit. Na malých, ale zarostlých rybníčkách je tomu podobně. Významnou roli však může hrát i počasí - v květnu letošního roku jsem na velmi úživné lokalitě pozoroval rodinku sedmi mláďat. První týden bez problémů přežila, ale pak přišla série chladných a deštivých dnů. Oteplení se dožila jen dvě kuřátka...

Proto se domnívám, že u naší lysky černé je hlavní příčinou domácího násilí nedostatek potravy (způsobený špatně vybraným teritori-
em, silnou konkurencí či nepřízní počasí), a ne obava z vychovávání adoptivních mláďat. Tím spíš, že na zmíněných přírodních lokalitách je často velká koncentrace lysek, a přesto k selekci mláďat místy téměř nedochází.

Text: David Říha

Zdroj:

<https://link.springer.com/article/10.1007/BF00302949>

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ele.12040>

<https://www.ctvnews.ca/sci-tech/playing-favourites-coot-bird-preference-for-colourful-chicks-helps-larger-broods-survive-1.4745679>

<https://www.theatlantic.com/science/archive/2019/12/coot-chicks-feathers-fancy/604234/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Eurasian_coot

Slípka zelenonohá.

Jak rodičovská péče ovlivňuje **INTELIGENCI KRKAVCOVITÝCH?**

jit si klíčové životní dovednosti – rozpoznat nebezpečné predátory a dostat se k jídlu přes překážky. Sojky zlověstné jsou ptáci rozšíření v severní palearktické oblasti. Žijí v rodinných skupinách, jejichž součástí nemusejí být pouze mláďata hnízdního páru, ale i mladí z jiných skupin. Mláďata zůstávají se skupinou až do čtyř let věku. Ptáci, kteří s rodiči zůstali déle, se ukázali být ve výhodě – byli lépe živeni a díky tomu, že měli možnost pozorovat své rodiče, se rychleji učili. Vlivem toho u nich byla prokázána větší pravděpodobnost delšího života a založení vlastní rodiny.

Ve výzkumné lokalitě v Nové Kaledonii vědci pozorovali vrány novokaledonské s cílem zjistit, jak se mláďata učí dovednosti nezbytné k přežití – výrobě nástrojů k získání potravy.

Naučit se tuto dovednost trvá asi rok, což pro rodiče, kteří své mladé musí krmit, představuje poměrně velkou časovou investici. Vrány novokaledonské mohou s rodiči zůstat až tři roky, čímž je jim dopřáno mnohem delší dětství než jiným druhům vran. Rodiče i ostatní dospělí ve skupině byli vůči mláďatům velice trpěliví. Zatímco dospělí pracovali s nástrojem a sbírali potravu, nechávali mladé celý proces sledovat, a dokonce jim nevadilo, pokud s nimi mláďata přišla do fyzického kontaktu nebo se pokusila jim nástroj ukrást. Výsledkem tohoto tolerantního a k učení vhodného prostředí je, že vrány novokaledonské disponují největším mozkiem v poměru k tělu ze všech krkavcovitých ptáků.

Podle autorů studie byla role parentální péče v oblasti kognitivní evoluce dlouho přehlížena.

V porovnání s ostatními živočichy, včetně primátů, mají lidé výjimečně dlouhé dětství. Vědci tvrdí, že toto prodloužené období dětství a dospívání, které nám dává možnost poznávat okolní svět, tvořit a učit se, je klíčovým důvodem toho, že jsme natolik inteligentní, abychom byli schopni učit se dovednostem, jejichž zvládnutí zabere celé roky. Lidé však nejsou jediným živočišným druhem s prodlouženým dětstvím. Lze jej pozorovat i u slonů, určitých druhů netopýrů, velryb, delfínů a také některých ptáků, zvláště krkavcovitých. Znamená však prodloužené dětství vyšší inteligenci i u jiných druhů? A pokud ano, jakou roli zde sehrává rodičovská péče?

srovnáním výsledků svých vlastních výzkumů prováděných u dvou druhů krkavcovitých (sojek zlověstných a vran novokaledonských) s publikovanými údaji z databáze zahrnující 127 druhů krkavcovitých a několik tisíc druhů pěvců. Studie, která byla uveřejněna v odborném časopise *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, otevírá zcela nový pohled na evoluci inteligence, v němž zaujímá hlavní postavení parentální péče.

Vědci pozorovali po dobu několika let dva druhy krkavcovitých ve volné přírodě, aby získali ucelenější představu o tom, jak je učení mladých ptáčích mláďat spjata s péčí, kterou jim rodiče poskytují, a následnou schopností mladých ptáků přežít v dospělosti. Ve výzkumné lokalitě ve Švédsku podnikli vědečtí pracovníci několik terénních experimentů, při kterých zkoumali schopnost mladých sojek zlověstných osvo-

Tým vědců z Institutu Maxe Plancka pro dějiny lidstva, Kostnické univerzity a Spojeného království se snažil najít odpověď na tyto otázky

Přestože je mnohdy vnímána jen jako nevyhnutelná povinnost, je právě tím důvodem, který dětem umožňuje strávit dětství učením a poučením se z chyb.

„Prodloužená parentální péče silně ovlivňuje proces učení a rozvoj inteligence,“ říká Michael Griesser z Kostnické univerzity. „Příležitosti k učení vyvstávají ze vzájemného působení prodlouženého dětství a rodičovské péče. Bezpečné prostředí, které rodiče poskytují svým potomkům, je klíčovým faktorem pro rozvoj dovedností. Vytváří prodloužené vývojové periody, které se pak odrážejí v prodlouženém dětství.“

Prodloužené dětství a parentální péče navíc přináší i další benefity. Shánět jídlo pro malé hladovce není snadné, avšak pokud je v dané lokalitě dostatek potravy, mohou si rodiče dovolit krmit mláďata déle. Poskytují jim tak bezpečné útočiště, ve kterém se mozky mladých ptáků mohou lépe rozvíjet, jelikož mají mláďata dostatek času učit se důležitým dovednostem. Tyto nabyté schopnosti jim pak umožňují snáze přežít v dospělosti a mohou také přispět k rozšíření druhu do nových prostředí.

Vědci použili fylogenetické komparativní metody k analyzování rozdílů mezi krkavcovitými a dalšími druhy pěvců. Krkavcovití mají, podobně jako lidé, o mnoho větší mozek v poměru k tělu. Rovněž u nich lze pozorovat prodloužená vývojová období, a to jak v hnízdě, tak po jeho opuštění, čímž se nám také přibližují.

„Lidé i krkavcovití se během mládí učí nezbytným dovednostem, zatímco dospělí nad nimi trpělivě drží ochranná křídla a podporují je,“ vysvětluje Natalie Uomini z Institutu Maxe Plancka. „Navíc disponují schopností učit se celoživotně – tato flexibilní inteligence umož-

ňuje jedincům adaptovat se v průběhu života na různá prostředí.“

Díky studii se důležitost parentální péče dostává do popředí vědeckého zájmu. Rodiče sehrávají v procesu vývoje našich mozků klíčovou roli – děti ani ptačí mláďata se totiž novým dovednostem nemohou naučit v izolaci. Naopak potřebují pečující a podporující prostředí, které umožní rozvinout plný potenciál jejich mozků.

Překlad: Pavla Novotná

Zdroj:

ScienceDaily.com

NOVÁ KNIHA nakladatelství Kazda

[RECENZE KNIHY ZDE](#)

TO MĚ ZAJÍMÁ

ČTETE RÁDI NAŠE ČLÁNKY? *Podpořte* **AVIFAUNU!**

Magazín Avifauna je nezávislý online magazín, který drží nad vodou nadšení hrstky lidí, jejich volný čas a v některých případech i vlastní peníze. Co děláme, děláme nesmírně rádi a vaše každodenní pozitivní odezva nám dává motivaci a sílu pokračovat v tom, co jsme začátkem roku 2017 společně dali do pohybu.

Abychom však mohli magazín nadále rozvíjet a udržovat jeho vysokou kvalitu, potřebujeme pro

projekt pomoc dobrovolných dárců. Chcete se stát jedním z nich? Pokud ano, máte naše velké díky!

[Odkaz na naši darovací stránku najdete zde.](#)

Podpořit magazín však můžete i jiným způsobem – zmiňte se o nás svým kamarádům a známým, sdílejte nás na sociálních sítích, anebo nám věnujte článek!

Rozhodnete-li se projekt magazínu jakkoliv podpořit, za celou redakci od srdce děkujeme!

AVIFAUNA

Najdete nás také na dalších sociálních sítích!

/ avifaunacz

*Navštivte naše nové **diskuzní fórum!***